SOTHØNA

Østensjøvannets Venner
Nr. 52 – Desember 2016 – Årgang 27

Innhold

Leder ... 3
Eterfabrikken: Fylkesmannen stanser utbyggingsplaner ... 4
Markeringsgjerdet og den nye turveien på vestsiden av vannet ... 6
Besøkssenter våtmark – nytt navn og logo ... 8
Mitt Østensjøvann – Tom Haller ... 10
Christinedal med Mølledammen og Østensjøbekken fredet ... 13
Rødt sykkelfelt ... 13
Nøklevanndemningen rehabilitert ... 14
Ny vannledning fra Abildsø til Lambertseter ... 16
Østensjødagen 2016 ... 17
Skjøtselsarbeid i Østensjøområdet miljøpark høsten 2016 ... 18
Natur- og kulturkvaliteter i Østensjøområdet miljøpark – Østensjøvannet ... 20
Krigsminnesmerker 70 år ... 25
Flaggermus – nattens akrobat ... 26
Bydelsutvalget på befaring i Miljøparken ... 27
Kanadagullris – nå nesten fra borte fra Miljøparken ... 28
Pattedyr ved Østensjøvannet i 2015 og 2016 ... 29
Idyll på Bakkehavn-beitet, ikke like greit på Bekkasinmyra ... 32
Ny skole og nytt bad på Manglerud – adkomst skaper problemer ... 33
Den store nordiske krig og oberst Wilster fra Abildsø gård ... 34
Hegre og skarv ... 42
Kunstverkene på Bøler t-banestasjon ... 44
Gråor og svartor ... 45
Det kommer an på størrelsen ... 46
«Guanotrær» ... 48

Oppdaget forurensning eller skadde dyr?
Ved forurensning, oljeutslipp eller lignende, kontakt vann og avløpsetatens telefonvakt: 23 43 79 00 (hele døgnet!). Ser du skadde dyr som kunne trenge hjelp, ring dyre-ambulansen på 02222 (kommunal instans) eller fuglehjelpen: 911 65 789.

Østensjøvannets Venner

Postboks 77 Oppsal, 0619 oslo

Redaksjon: Amund Kveim (Ansv.red.)
Leif-Dan Birkemoe (redaktør), Audun Brekke Skrindo, Tore Nesbakken

Layout/design: LOUD AND CLEAR AS
Grafisk produksjon: 07 Media

E-post/nettsider:
post@ostensjovannet.no
www.ostensjovannet.no
Følg oss på facebook

Sothøna: ISSN: 1504-0615
Organisasjonsnummer: 983 034 446
Driftskonto: 7874 05 56761
Annonsesider: Styret
Logo: Anne Durban
Opplag: 2400

Foreningens styre:

Leder:
Amund Kveim, 975 44 552
E-post: amund.kveim@ostensjovannet.no

Nestleder:
Finn A. Gulbrandsen, 481 58 776
E-post: fi-gul@online.no

Styremedlem/sekretær:
Tore Nesbakken, 970 11 340
E-post: tore-nes@online.no

Styremedlem/kasserer:
Sigrun Antonsen, 924 66 266
E-post: siant@hotmail.no

Styremedlemmer:
Leif-Dan Birkemoe, 901 25 523
E-post: dbirkemo@online.no

Lise M. Johansen, 909 14 614
E-post: lisemarry@gmail.com

Paul Fekjær, 908 49 803
E-post: paul.fekjer@evry.com

Varamedlemmer:
Andreas Petter Jensen, Eirik Wærner, Tiril Andersen, Randy Gunnar Lange

Valgkomite:
Tore Nesbakken, Liv Sommer Holmen, Audun Brekke Skrindo

Medlemsendringer meldes til:
Bjørn Steensrud, 22 27 01 03
E-post: bjornst@skogkatt.homelinux.org

Besøkssenter våtmark Oslo – Østensjøvannet
E-post: senteret@ostensjovannet.no

Revisor: BDO AS

Medlemskontingent:
Hovedmedlem kr. 150
Husstandsmedlem kr. 20
Foreninger o. l. kr. 400
Firma/bedrift o. l. kr. 800

Konto for medlemskontingenter: 5082 07 54112

Redaksjonen avsluttet 25.11.2016

Forsidefoto:
Søndre Østensjø gård 11.06.2012.
Foto: Paul Fekjær. NIKON D700.

Leder

Eterfabrikken – viktig signal fra fylkesmannen

Vi har i de siste numrene av Sothøna skrevet om utbyggingsplanene for Eterfabrikktomten. Etter vårt skjønn ville den planlagte massive utbyggingen være en trussel for Østensjøområdet miljøpark og dette ga vi klar beskjed om i vår høringsuttalelse. Den avgjørende uttalelsen kom imidlertid fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus som kom med innsigelser til planene, noe som i praksis innebærer at planene slik de var fremmet ikke er realiserbare. Vi frykter likevel at utbygger kan komme med nye planer, men de må i så fall være langt mer tilpasset omgivelsene. Vi velger i denne omgang å innkassere en seier for natur- og miljøhensyn og sender en takk til Fylkesmannen.

Fylkesmannen pekte spesielt på verdien av buffersoner rundt miljøparken og betydningen av landskapsbildet. Vi håper og forventer at Fylkesmannens signal blir notert i Plan- og bygningsetaten og i de politiske miljøer i Oslo. Det står en rekke saker i kø der dette kan bli av stor betydning, som f.eks. utbygging av Bogerudveien 15 («Bogerudheimen») og den planlagte bilveien rundt hele Manglerud skole og idrettshall.

Slitasjeskader

Rundt 250.000 besøkende benytter årlig turveinettet rundt Østensjøvannet. Området er derfor svært slitasjeutsatt. Turveiomleggingen på vestsiden og taugjerdet langs turveien er eksempler på gode og nødvendige tiltak for at området skal kunne beholde sin karakter og sitt biologiske mangfold i fremtiden. Vi er derfor glad for at dette er blitt godt mottatt av publikum. Mye er fortsatt ugjort ved vannet og det er vårt håp at kommunen i tiden fremover prioriterer skjøtsel av området langt høyere enn nå.

Manglerudtunnel

Dette viktige miljøtiltaket kan lokalt ha en rekke negative miljøkonsekvenser. Eksempler på dette er at utlufting av tunnelen er planlagt ved Abildsømyra og at man vurderer å føre E6 ned til Smalvollveien ved Alna-elven. Men planarbeidet gir også muligheter. Vi ønsker selvfølgelig en tunnel som starter syd for Abildsø og vi ønsker oss bedre forbindelsesmuligheter for både folk og dyr fra skogsområdene på Lambertseter ned mot Østensjøområdet. Viktig er det også å få etablert en blågrønn korridor, med turvei og åpent bekkeløp, som forbinder Østensjøområdet med Alna miljøpark.

Broer må rehabiliteres

Mange har nok registrert at både terskelen til Bogerudmyra med de to buebroene og gangbroen ved P-plassen er i dårlig forfatning. Det er benyttet malmfuru i konstruksjonene, men selv ikke dette varer evig. Bymiljøetaten i Oslo kommune har derfor igangsatt arbeid med sikte på rehabilitering.

Støtt vårt arbeid

Østensjøvannets Venner har nå rundt 3.000 betalende medlemmer, men vi ønsker fler. På Facebook har vi over dobbelt så mange som følger oss og vi oppfordrer derfor fler om å melde seg inn. Det er også mulig å støtte oss med Grasrotandelen. Vår arbeidsgruppe, som i stor utstrekning består av pensjonister, gjør en strålende jobb med skjøtsel i miljøparken etter anvisninger fra Fylkesmannen og kommunen. Gruppen samles vanligvis på dagtid tirsdager, og her er det god plass til flere. Vi er også stadig på jakt etter folk med ulike kunnskaper og ferdigheter som kan tenke seg å bistå oss fra tid til annen. Er du f.eks. lærer, elektriker, tømrer, jurist, arkitekt, biolog eller har forutsetninger for å kunne hjelpe oss med nettsider, sosiale medier og Sothøna, er det flott om du kontakter oss.

Vi ønsker våre lesere en god jul og et godt nytt år.

Østensjø, november 2016

Amund Kveim
Leder

Fylkesmannen stanser utbyggingsplaner

Vi har i de to siste utgavene av Sothøna fortalt om de store utbyggingsplanene for Eterfabrikken. Eiendomsutviklingsselskapet JM fremla i sommer sine planer som innebærer massiv utbygging i form av høyblokker. Disse ble bare delvis anbefalt av Plan- og bygningsetaten (PBE) og planene har i høst ligget ute til offentlig høring med frist 3. oktober.

Tekst **Amund Kveim** // Foto **Leif-Dan Birkemoe**

På Bøler bibliotek var det folkemøte 31. mai 2016 om utbyggingsplanene på tomten til Eterfabrikken. Representanter for lokale foreninger, men også enkeltpersoner talte mot utbyggingen. Finn A. Gulbrandsen fra Østensjøvannets Venner gjorde det klart at Eterfabrikktomten ligger som en kile inn i verdifull natur i Østensjøområdet Miljøpark. Høyblokker vil få en svært dominerende virkning i landskapsbildet i tillegg til forringelse av naturverdier.

Planene møter motstand

Vi kan ikke huske sist en reguleringsplan har fått så stor oppmerksomhet som dette. Det er ganske vanlig at store planer medfører naboprotester, men i denne saken har en lang rekke instanser kommet med svært kritiske høringssvar. Naturvernforbundet, Fortidsminneforeningen og Norsk Ornitologisk forening er alle svært kritiske. Det samme er Østensjø bydelsutvalg, Bymiljøetaten m.fl. Østensjøvannets Venner leverte selvsagt en svært kritisk høringsuttalelse, og i tillegg har en rekke andre organisasjoner, grupperinger, naboer og enkeltpersoner reagert. Viktigst av alt er imidlertid at Fylkesmannen i Oslo og Akershus har fremmet innsigelser. Dette betyr i praksis at planene, slik de nå foreligger, ikke er gjennomførbare. Vi betrakter dette som fullt gjennomslag for vårt syn.

En viktig sak for Østensjø-vannets Venner

Vi valgte i vår uttalelse å legge vekt på at Eterfabrikktomten ligger som en kile inn i verdifull natur i Østensjøområdet Miljøpark. I nord ligger dalsøkket der Bølerbekken renner, og dette området er klassifisert som naturtype A, den mest verdifulle naturtypen på skalaen. I sør og øst er det også verdifull natur og Fylkesmannen har tidligere signalisert at her skal naturreservatet etter hvert utvides. Fabrikktomten har i seg selv begrensede naturverdier, men man kan ikke tillate seg å se på tomten isolert uten å vurdere hvilke virkninger en utbygging vil kunne ha på de omkringliggende naturområdene på kort og lang sikt. Utredningen utbygger har foretatt om konsekvenser for naturmangfold er etter vårt skjønn svært mangelfull og trekker feilaktige konklusjoner. Eterfabrikken er også et lokalt svært viktig historiefortellende og identitetsskapende element i bydelen og nærområdet. I tillegg vil høyblokker få en svært dominerende virkning i et landskapsbilde som fra Østensjøvannet nå fremstår som grønt.

Naturreservatet grenser nesten helt opp til Eterfabrikkens tomt. Høy blokkbebyggelse vil redusere områdets naturverdi. Foto: 01.04.2016.

Bydelen står samlet

Et samlet bydelsutvalg (BU) var også svært kritiske og vil ikke anbefale at man går videre med forslaget i sin nåværende form «uten ytterligere kvalitetssikring». Det betyr at BU frykter konsekvensene for natur og miljø, og at man ikke kan se at disse er tilfredsstillende utredet og hensyntatt. Videre heter det i uttalelsen bl.a. at man «føler ansvar for å ta vare på de store miljøverdiene i Østensjøområdet Miljøpark. Det må utvises særskilte hensyn til dette området, som har nasjonal verdi, og utbygging og belastning inn mot miljøparkens grenser må derfor begrenses og reguleres strengt.»

Videre heter det at «kommunen bør også gjennomføre en ny vurdering av Østensjøområdet Miljøpark for å se om større områder bør vernes og om randsonen bør utvides.» BU pekte spesielt på viktigheten av hensynssoner rundt eventuell utbygging og fremhevet spesielt at Disponentboligen i nord bør bli stående.

Fylkesmannen fremmer innsigelser

Fylkesmannen var meget klar i sin uttalelse og fremhever viktigheten av helheten i området både hva gjelder naturverdier og landskapsbilde. Det fremmes derfor innsigelser mot planforslaget, dels på grunn av manglende buffersone i nord, for dårlig buffersone i vest og på grunn av den landskapsmessige virkning. Fylkesmannen sier videre at de slutter seg til Plan- og bygningsetatens kritiske vurdering om byggehøyde og utnyttelsesgrad. Innsigelse fra Fylkesmannen betyr at kommunen ikke uten videre har anledning til å vedta reguleringsplanen slik den er fremlagt. Dersom kommunen mot formodning likevel skulle fatte slikt vedtak vil beslutningen kunne bli overprøvet av departementet.

Eterfabrikkens venner

Vi må ikke glemme å nevne at aksjonsgruppen «Eterfabrikkens venner» leverte inn en omfattende høringsuttalelse i denne saken. De peker spesielt på hvilken alternativ utnyttelse tomten og eksisterende bygningsmasse kan få som arena for små foretak og kulturelle tiltak. Det er jo nettopp slik det er der i dag, et yrende liv med mange positive aktiviteter som nærmiljøet og bydelen verdsetter.

Hva nå?

Vi forutsetter derfor at utbygger, JM, skrinlegger sine planer. Det er imidlertid grunn til å frykte at nye justerte planer vil kunne bli fremlagt, men de vil da måtte ha en langt mer avdempet og hensynsfull utforming. Da spørs det om omregulering til boligformål i det hele tatt er lønnsomt og aktuelt. Saken ligger nå til behandling i plan- og bygningsetaten og vi antar at det blir en dialog mellom dem og forslagsstiller om hva som nå skal skje. Uansett er det lang vei frem til en eventuell politisk behandling og beslutning i denne saken. Det er for øvrig all mulig grunn til å se saken i sammenheng med de mange andre store utbyggingsforslagene som nå foreligger i området rundt Østensjøvannet.

Vi takker alle som har engasjert seg og støttet oss, og vil selvfølgelig følge saken tett videre.

Se planene og høringssvarene på Plan- og bygningsetatens saksinnsyn på nettet; saksnummeret er 201407135.

Markeringsgjerdet og den nye turveien på vestsiden av vannet

I vår ble den nye turveitraséen på vestsiden anlagt og gjerdet rundt søndre del av vannet realisert.

Tekst **Finn A. Gulbrandsen** // Foto **Leif-Dan Birkemoe**

Bakgrunn:

Østensjøvannet naturreservat ble fastsatt ved kongelig resolusjon 2. oktober 1992. Saken ble fremmet av Miljøvern-departementet.

«***Formålet med vernet er å bevare et viktig våtmarksområde med vegetasjon, fugleliv og annet dyreliv som naturlig er knyttet til området*».**

For reservatet gjelder følgende bestemmelser:

1. All vegetasjon i vann og på land er vernet mot enhver form for skade og ødeleggelse. Nye plantearter må ikke innføres.
2. Dyre- og fuglelivet, herunder reirplasser og hiområder, er vernet mot skade og ødeleggelse…… Hunder skal holdes i bånd. Utsetting av vilt og fisk er ikke tillatt.

Hele forskriften kan leses på https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/1992-10-02-754

Markeringsgjerdet

De fleste av oss må vel innrømme at vi har bidratt til å forringe store deler av bredden, spesielt i søndre del av vannet. Det store besøksantallet ved Østensjø-vannet med ca. 250 000 besøkende i året, medfører en stor slitasje på området. Nevnte del av vannet var i ferd med å bli så nedslitt at forvaltningen, med Fylkes-mannen, Statens naturoppsyn og By-miljøetaten i spissen, så seg nødt til å innføre tiltak i form av et enkelt gjerde. Dette har vært diskutert i lengre tid. Med den store slitasjen naturreservatet ble utsatt for, måtte tiltaket til slutt komme.

Fire «sluser»

Østensjøområdet består ikke bare av fugl. Ved flere steder vokser til dels sjeldne planter langs bredden. Dette er det lett å glemme for oss alle. Det er også en kjensgjerning at en del fuglearter er sky og forlater området tidlig om morgenen når forstyrrelsene blir for store. Av disse grunner er det viktig å ha litt avstand til strandsone og bredd. Derfor støtter Norsk ornitologisk forening avd. Oslo og Akershus og Østensjøvannets Venner forvaltningens avgjørelse fullt ut. Tiltaket er forankret i *formålet med Østensjøvannet naturreservat* og gjennomført primært for plante- og dyrelivet i reservatet. Tanken om at kommende generasjoner skal få overlevert området i best mulig stand, veide også tungt.

Det er laget fire «sluser» slik at det er mulig å komme helt ned til vannkanten disse stedene. Om dette er de optimale plassene, kan sikkert diskuteres, men det er nå de som er valgt. Etterhvert kommer det plattinger og benker på disse stedene.

Turveiomleggingen

Turveiomleggingen på vestsiden er laget for å gi naturen en sjanse til å reetablere seg. Erosjonen hadde nådd den gamle gangveien flere steder og all våtmark-vegetasjon var erodert bort. I strandsonen skal det plantes en del våtmarkvegetasjon, og det meste av trerekka øst for «nyveien» skal etterhvert fjernes blant annet for å gi turgåere utsikt. Vi har fått tilbakemelding fra botanikere om at strandsonen burde skråne mer mot vannet, og dette vil vi ta opp med forvaltningen etterhvert. Alt i alt er omleggingen godt mottatt, og vi håper at dette er et viktig tilskudd for å gjøre Østensjøvannet naturreservat i så god stand som mulig. Bymiljøetaten har fått realisert prosjektet, og takk til nevnte etat og Fylkesmannen for finansieringen.

Fugleskjulet ble i sin tid bygget for å gi turgåere og ornitologer en erstatning for utsikten man tapte ved omlegging av veien, men det lot seg ikke gjøre å få samkjørt prosjektene.

Vi takker alle for tålmodighet og positive reaksjoner i forbindelse med prosjektene.

Markeringsgjerdet følger grensen for naturreservatet. Foto: 18.10.2016.

Omlegging av turveien har gitt mulighet for en ny rasteplass, godt mottatt av turgåere og skole-klasser med uteundervisning. Hagegjerdet skiller mot den gamle veien til venstre som allerede er grønn med ny vegetasjon. Gjerde mot vannet skal hindre vannfuglene i å gresse i strandsonen. Foto: 18.10.2016.

Nytt navn og ny logo

Av **Amund Kveim**

Undervisning i biodiversitet ved Østensjøvannet miljøpark. Naturveileder Randy Gunnar Lange i midten. Foto: Våtmarksenteret 25.05.2016.

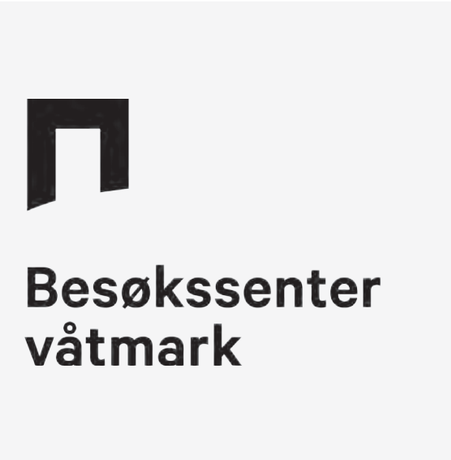

Ny logo for Besøkssenter våtmark.

Besøkssenter

Senteret vårt på Bakkehavn gård er ett av seks nasjonalt autoriserte våtmarksentre som får driftstøtte fra Miljødirektoratet. Nytt i 2016 er at direktoratet har ønsket å skape en felles profil for alle landets naturinformasjonssentre, enten det er nasjonalparker eller besøkssenter for rovdyr, villrein eller våtmark. Navnene skal også være enhetlige, og i tråd med dette har vi skiftet navn til Besøkssenter våtmark Oslo. Tanken er at publikum skal kunne gjenkjenne merkevaren Besøkssenter rundt om i landet. Som kjent har senteret to avdelinger, Bakkehavn ved Østensjøvannet og Lilløyplassen naturhus på Fornebu, og navnebyttet gjelder begge enhetene.

5 000 Oslo-elever

I løpet av høsten skal direktoratet ha en gjennomgang av senterets drift for å se om vi fortsatt er kvalifisert. Vi kan vise til omfattende virksomhet de siste årene, spesielt når det gjelder undervisning. Takket være støtte fra Utdanningsetaten i Oslo kommune får nå 5.000 Oslo-elever fra hele byen undervisning ved vannet i regi av våre dyktige naturveiledere. Østensjøvannet har årlig rundt 250.000 besøkende og ingen andre steder i landet er det tilnærmelsesvis samme publikumsgrunnlag for å kunne informere om verdien av våtmark.

Utdanningsetaten

Vi er heldige og har en god avtale med Utdanningsetaten i Oslo kommune. Den innebærer at etaten sentralt gir oss tilskudd slik at undervisningen ikke medfører ekstra kostnader for den enkelte skole. Dette tilskuddet har gjort det mulig for oss å lønne profesjonelle naturveiledere, noe som bidrar til god kvalitet. Årets tilbud har bl.a. vært undervisning i biologisk mangfold, fremmede arter, vinternatur og bunndyr, samt at vi har hatt aktivitetstilbud til Sommerskolen i Oslo. Vanligvis starter oppleggene med en gjennomgang inne på senteret før man går ut i naturen.

Møte publikum

Dessverre ligger senteret vårt litt unna de mest benyttede turveiene ved vannet. For å møte publikum der de er, har vi derfor satset på jevnlig å være tilstede ved vannet og ta med oss telt og informasjonsmateriell dit. Vi ser oss derfor om etter en alternativ plassering for senteret, og Oslo kommune utreder for tiden ulike alternativ. Inntil videre må vi nok likevel belage oss på å forbli på Bakkehavn.

Ny logo og farger, ***Besøkssenter våtmark*** *på flaggstangen til Bakkehavn gård*. Selve senteret ligger utenfor bildet, til høyre for hovedbygningen. Foto: Leif-Dan Birkemoe 28.10.2016.

Mitt Østensjøvann:
Tom Haller

Tom Haller er kjent fra NRK bl. a. som programleder og fotograf. På 70-tallet ledet han det legendariske programmet «Dyreliv på nært hold» sammen med Per Hafslund (1918 –1990) i TV. Sammen laget de ca. 40 program i serien, den tredje serien som NRK produserte i farger. Tom smiler da han forteller at de måtte gå på fargekurs. Det var alltid spennende produksjoner. Manus fantes ikke, kun punkter var skrevet ned på forhånd.

Av **Finn A. Gulbrandsen**

Tom Haller har vanket ved vannet i over seksti år. Her med kamera 8. oktober 2016. Foto: Svein Walther Hiis.

Spising av småkryp

Biologen Hafslund var en særdeles fargerik person som likte å sjokkere i hver sending. Spising av småkryp i løpet av programmet ble nærmest en vane. Haller deltok i spising av smalahove, og til og med øyet måtte ned. "Det er det verste jeg har vært med på", sier naturentusiasten og ler. Til slutt måtte Haller sette «håndbrekk» på Hafslund. «Dyreliv på nært hold» var sammen med «Naturmagasinet» til Sverre M. Fjelstad banebrytende naturformidling på fjernsynet.

Rødnebbterna

Parallelt med disse sendingene produserte Tom egne naturfilmer. I alt ble det ca. 35 filmer. Filmingen brakte ham til Østen og Afrika. Det var en annen virkelighet å lage 16 mm film sammenliknet med dagens teknologi. Opptakene måtte være nøye gjennomtenkt. Opplevelser som burde vært dokumentert, skjedde mens han skiftet filmrull! Irriterende, sukker han.

Naturinteressen er han flasket opp med. 12 år gammel skulle han delta i «Kvitt eller dobbelt» hvor temaet var Norges fugler. Dessverre bommet han litt på trekkruta til rødnebbterna. Den skulle beskrives nøyaktig. Etter denne opplevelsen ble han mer ydmyk i forhold til biologiske kunnskaper. "I dag hadde jeg ikke turt å stille opp. Jeg fikk nok en bedre virkelighetsoppfatning av hendelsen", forteller Tom, "i dag synes jeg erfaringen var helt grei".

Naturfotografering

Akvariefisk er en annen interesse han dyrker. Det var tema i gjenfødelsen av «Kvitt- eller dobbelt» med Knut Bjørnsen som programleder, og Tom satt trygt hjemme i sofaen og greidde 48 000 kr. spørsmålet. I dag er Tom en høyt respektert fotograf innen fotomiljøet, et miljø han lovpriser. Naturfotografering gir inngang til fakta og viten og en *må lære å spille på lag med naturen*.

Vannrikse lever tilbaketrukket på bunnen av takrørskog og i tette starrbelter. Den ble sett hekkende nord for fugleskjulet for fire år siden. I fjor ble en voksen fugl sammen med to unger sett på østsiden av Bogerudmyra. Året før overvintret arten. Vannriksen er rødlistet som "sårbar" (VU). Foto: Tom Haller 1. desember 2013.

Første gang i 1954

Tom Haller har vanket ved vannet i over seksti år. Østensjøvannet besøkte han for første gang i 1954 før hettemåka gjorde sitt inntog. Han vokste opp på Briskeby og var i utgangspunktet mer orientert mot marka vestover, ikke minst mot Sørkedalen. Ganske ung oppdaget han Østensjøvannet. Selv om det var kronglete vei hit, ble det en del besøk. På denne tiden bidro Gunnar Lid, Hjalmar Munthe Kaas Lund og Edvard Barth* til å gjøre Østensjøvannet kjent. Tom har fått med seg hele utviklingen ved vannet. Kanalgravingen på slutten av 60-tallet ga vannet en opptur rent ornitologisk sett.

Hettemåka

Da Tom var 10 år, var han caddy på golfbanen i Falsterbo en sommerferie. Da så han hettemåke for første gang. Litt senere var det en liten koloni på Fornebu. På slutten av 60-tallet vokste kolonien ved Østensjøvannet før den kulminerte i 1974 – 75 med ca. 2 500 hekkende par. I dag er det vanskelig å tenke seg Østensjøvannet uten hettemåka.

Dessuten, påpeker Tom, det er et ubestridt faktum at hettemåka indirekte beskytter andre fuglearter under hekkeperioden. Knoppsvanen er nok ikke avhengig av hettemåke, sier NRK-veteranen med et lurt smil.

Rovfugler

Tom tilbringer ofte nesten hele dagen ved vannet. Han forteller at hettemåka registrerer rovfugler tidlig når de er på vei. Kommer vandrefalken, letter hettemåkene fra reirplassene sine og plasserer seg på vannet. Når hauken og andre rovfugler kommer, kan de ta til vingene og går gjerne høyt opp for å jage inntrengeren under øredøvende spetakkel.

Vasspest og vannfugl

Vasspestoppblomstring fører til at en mengde vegetarianere av vannfugl kommer til Østensjøvannet. I fjor var det svært mye vasspest. Derfor fantes det mengder av gressetende vannfugl her, spesielt på høsten. Svaner og gjess i stort antall samt stokkender, brunnakker og krikkand. Sothønene så også ut til å dra nytte av vasspesten selv om de også har en mer variert meny. For arter som spiser fisk, som f.eks. toppdykker, kan vasspesten være en ulempe fordi den vanskeliggjør fiskingen.

Han er tilfreds med at det nye vannregimet ser ut til å fungere slik at vi slipper å se reirene flyte av gårde i hekketida som de gjorde for få år siden.

Trofejakten

I en alder av 71 år nyter han livet. Ved Østensjøvannet er han ferdig med trofejakten på naturbilder. Det overlater han til yngre fotografer. Han ser positive og negative sider ved utviklingen og gjenopplever barndommen. Også på Tjøme har han vært siden barndommen.

Stjertand hann i flukt over Østensjøvannet 1. desember 2013. Foto: Tom Haller.

Da opplevde han myriader av liv i strandsonen. I dag er det nesten borte og antakelig fører det også til mindre fisk i fjorden. Trist…….

Åpning mot vannet

Ved Østensjøvannet ser han intensjonen med tauet som avgrenser reservatet mot gangveien i vannets søndre del. Det er helt klart nødvendig med preventive tiltak. Han legger til at hadde han fått bestemme, ville slusene ned mot vannet vært noe annerledes. En åpning mot vannet syd for fugleskjulet ville vært positivt. Forsiktig foring ville gjøre svanene som hekker der mer stasjonære.

Forsiktig foring

Vinkelvinger på gjess tror Tom har med arv å gjøre og ikke utelukkende foring. Hadde bare foringen vært årsaken, ville det vært langt flere gjess med denne vingeskaden rundt Østensjøvannet. Akkurat her er han uenig med ornitologene. Mating av fugl bør begrenses, ikke totalforbys. Informasjon hadde kanskje hjulpet. Forsiktig foring gir et godt utgangspunkt for møtet med naturen, ikke minst for barna. Tas dette elementet bort, kan vi tape på det på sikt, tror han. Informasjonsskilt må opp.

Store opplevelser

”Gjennom alle år kan jeg telle på en hånd de gangene jeg ikke har opplevd noe ved Østensjøvannet”, forteller Haller, ”enten fotoopplevelser eller naturopplevelser. Et lite vann som gir store opplevelser”. Funnet av hekkende stjertmeis på vestsiden av vannet for få år siden, var artig. Vannrikse konstaterte jeg hekkende nord for fugleskjulet for fire år siden, og i fjor var overraskelsen stor da jeg oppdaget en voksen fugl sammen med to unger på østsiden av Bogerudmyra. Ingen tvil om at det hadde vært hekking. Året før overvintret arten.

Beitemarka

Det er gledelig at kaia ser ut til å slå seg ned. Nå observerer jeg den hver gang jeg er her. For få år siden var arten bare innom av og til. Beitingen som igjen er på plass, er positiv. Det burde det være enda mer av. Ved hytta på Tjøme ligger Moutmarka naturreservat. Her ga beitemarka en fin balanse i naturen. Da det tok slutt, begynte gjengroingen. Arter ble borte. Det viser hvor viktig beiting er.

Spissnutefrosken

Den varierte Miljøparken huser også amfibier. Tom bekymrer seg for spissnutefrosken som han i flere år har observert ved fugleskjulet på vestsiden. I år har han ikke registrert verken frosk eller egglegging. Hvorfor? undrer han.

Naturforståelse

Den pensjonerte NRK-medarbeideren mener historien vil dømme oss hardt dersom det tillates mer bebyggelse nær Østensjøvannet. Å bebygge Eterfabrikkens tomt er ikke spesielt smart med tanke på slitasje og endring av sårbare biotoper i nærheten. Han forbauses over at folk har så lite naturforståelse at de ikke skjønner det.

Tom Haller nøyer seg ikke bare med Østensjøvannet og andre flotte naturområder.

Hjemme har han karpedammer i hagen. I dammene kommer også frosk og padder. Han dyrker virkelig sine naturinteresser - «dyreliv på nært hold».

*Gunnar Lid (1938 - 1983), Hjalmar Munthe-Kaas Lund (1913 - 1987), Edvard K. Barth (1913 - 1996) var tre meget kjente zoologer. De bidro til økt fugleinteresse i Norge. Alle tre var opptatt av norsk natur og bl.a. Østensjøvannet.

Christinedal med Mølledammen og Østensjøbekken fredet

Riksantikvaren har i brev datert 12.10.2016 vedtatt fredning av eiendommen Christinedal med hjemmel i lov om kulturminner.

Parkanlegget med Mølledammen og Østensjøbekkens utløp i dammen under broen til venstre i bildet er nå fredet. Foto: 21.04.2014. Foto Leif-Dan Birkemoe.

Det betyr at Harry Fetts vei 10, 12 og del av Østensjøveien 81 med hovedhus, parkanlegg, «Den gule stue», arbeiderbolig og uthus/stallbygning nå er endelig fredet. Markeringen 7. oktober 2013, som innledet fredningen, ble fyldig omtalt i Sothøna nr. 46, november 2013. Riksantikvar, byantikvar og byråd for byutvikling var til stede ved markeringen.

Fredningen omfatter hele parkanlegget med frukthage, «Hamsuneika», mosaikk steinterrasse og Mølledammen. Fredningen omfatter også eksisterende bekkeløp, broer og stier.

Østensjøvannets Venner kan derfor notere at alle de innspill foreningen har fremmet i løpet av prosessen er tatt med, dvs. den delen av Østensjøbekken som ligger innenfor fredningsområdet og Mølledammen. Dermed er dyre- og plantelivet i dammen beskyttet. Eventuell fremtidig åpning av Østensjøbekken mellom Harry Fetts vei og fredningsområdet vil ikke være i strid med fredningen, bemerker Riksantikvaren.

Det som gjenstår å se er om gjennomføringen av bystyrets vedtak 6. mars 2013, sak 62, om en blågrønn korridor fra Østensjøvannet til Alna Miljøpark vil berøre fredningsområdet. Riksantikvarens fredningsvedtak må ikke komme i konflikt med en slik sammenkobling.

Rødt sykkelfelt

Rødt sykkelfelt anlegges i Østensjøveien 18. juli 2016. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Østensjøveien langs hele Miljøparken og Eterveien opp til Ytre Ringvei har i sommer fått røde sykkelfelt med hvite stiplede linjer med klart skille til veibanen for biler. Det ble frest opp asfalt på begge sider av veien og rød asfalt fylt i. Kumlokk ble hevet for å gjøre sykkelbanen mest mulig jevn. Anlegg av røde sykkelfelt er en del av Bymiljøetatens oppgradering av sykkelveinettet i Oslo.

Turveien rundt Østensjøvannet er definert som ”sykkelbar turvei”. Sykling i stor fart langs vannet skaper tidvis problemer for de gående, et hensyn syklistene må notere seg. Med de nye og bedre oppmerkede sykkelveiene er det å håpe at de raskeste sykkelryttere nå tar den ”røde vei”.

Nøklevanndemningen rehabilitert

Av sikkerhetsgrunner måtte demningen ved Rustadsaga rehabiliteres. Nedtapping av Nøklevann startet i september 2015. Arbeidet med demningen ble ferdig i sommer og etterfølgende oppryddingsarbeid gjennomført i løpet av høsten. Våren 2017 vil grøntarealet ved demningen settes i stand.

Tekst og foto **Leif-Dan Birkemoe**

Helt nede ved demningens fot sees de nye rørene for uttak av vann. Det skal fortsatt være forbindelse til den gamle drikkevannsledningen slik at overføring av vann til Østensjøvannet er teknisk lagt til rette. Foto: 5. juni 2016.

Under arbeidet med rehabiliteringen ble Nøklevann senket 5,5 meter under normalvannstand. En fangdam ble bygget slik at man kunne arbeide med demningen på tørr grunn. I slutten av august ble Nøklevann fylt opp med innpå en halv meter vann fra Elvåga, men deretter er vannet avhengig av normaltilsig. Ved inngangen til oktober gjenstod det ca. 2,5 meter før vannet er fylt opp igjen. Trolig vil vannet nå normalvannstand på ettervinteren 2017.

Beverkoloniene

Lenge var det usikkerhet om beveren i koloniene ved Sjølibukta, Sarabråten og Bremsrud ville overleve vinteren med ekstremt lav vannstand. Vann- og avløpsetaten engasjerte fagfolk til å følge med på dyrelivet gjennom hele perioden for nedtapping og opptapping.

Ikke langt fra beverhytta ved Sørlimyra ble det i mai 2016 funnet en død bever, trolig drept av mennesker. Denne beverhytta ser nå ut til å være fraflyttet.

Fakta
Beveren er den største gnageren på den nordlige halvkule og kan veie opptil 40 kg. Beveren var nesten utryddet, men i dag finnes det sunne beverbestander over store deler av landet. Det mest eiendommelige ved beverens levesett er hyttene og dammene som de bygger av kvister, stammer, jord og stein.

Kilde: Store norske leksikon.

Like innenfor innløpet og demningen til Sjølimyra lå beverhytta. Ferske spor etter beverens felling av trær etter hvert som vannstanden sank, var typisk i hele området. Vann- og avløpsetaten hjalp til med felling, men forgjeves. Beveren måtte flytte. Et individ ble funnet drept. Foto: 10. november 2015.

Mest sannsynlig til Bremsrud, men hytta ved Skraperudtjernet er også nevnt.

Beverspesialisten Frode Bergan ved Høgskolen i Sørøst-Norge var på en siste befaring på Nøklevann søndag 30. oktober. Kolonien ved Bremsrud, der vi er relativt sikre på at det er to voksne dyr, forteller Bergan, har klare tegn som tyder på opparbeiding av matlager og reparasjon på hytta, med andre ord blir det antagelig overvintring. Ingen ting tyder på at det er gjenopptatt bruk av hytta ved Sjølimyra.

Kolonien ved Sarabråten, der vi er relativt sikre på at det er fem dyr, er inntrykket at de har flyttet sørvest til den andre siden av vannet. Der er det også et påbegynt matlager og reparasjon på den nye hytta. Bergan sier videre at det er knyttet usikkerhet til hvordan det vil gå med hytta når vannstanden øker og hvordan vinterens vær vil påvirke hytta.

Det ser ut til at ingen av koloniene har fått fram ungekull.

Bergan legger til at beverne som i sommer holdt til ved Skullerud skistadion har flyttet tilbake til Skraperudtjernet.

Bombekastergranater

Rundt 20. mai ble det funnet to udetonerte granater rett utfor Kattisa. Politiet varslet Forsvarets spesialister på detonering av slike funn som tok seg av sprengingen. I pressen ble det opplyst at objektene var to bombekastergranater fra andre verdenskrig.

Kulturminner

Den lave vannstanden førte også til håp om å finne hjulbåten «Sara» som Thomas Heftye skal ha hugd opp eller senket i Nøklevann. Sonar- og dykkerundesøkelser har ikke resultert i funn. Byantikvaren har heller ikke funnet andre kulturminner som har ført til utsettelse med vannstandsøkningen.

Ny vannledning fra Abildsø til Lambertseter

Naturområdene i og rundt Østensjøområdet Miljøpark er svært «populære» når infrastruktur (høyspentkabler, fjernvarme, vann, kloakk) skal etableres. Dette er for så vidt forståelig. Ved å unngå områder med veier og bebyggelse blir det færre hensyn og ta og man sparer både tid og penger. På den annen side representerer slike inngrep et ytterligere press på en allerede svært sårbar natur. I Østensjøvannets Venner er vi derfor lite begeistret for slike stadige inngrep.

Tekst **Tore Nesbakken** // Foto **Leif-Dan Birkemoe**

Risikofaktorer

Vår skepsis grunner seg først og fremst i to forhold. For det første innebærer enhver anleggsvirksomhet en risiko for introduksjon og spredning av fremmede plantearter. For eksempel har vi i forbindelse med fjernvarmetraseen på noen steder observert spredning av så vel kanadagullris som hagelupin. Den andre risikofaktoren er forurensning av jord og vann, ikke bare under selve anleggsperioden, men også senere under anleggets levetid. Et eksempel her er høyspentkabelen som går fra trafo-stasjonen i Plogveien og passerer miljø-parken rett nord for vannet. Her var det først omfattende graving i og ved turveien pga. oljelekkasje fra den gamle kabelen og så var det en ny runde med graving da det ble konstatert at denne kabelen måtte byttes ut og erstattes med ny.

Styrt boring

Siste framstøt i denne føljetongen er at det nå er startet arbeid med fremføring av ny vannledning fra Enebakkveien ved Abildsøkrysset og vestover mot Lambertseter. Dette skal skje ved konvensjonell graving nærmest Enebakkveien, fjellboring i vest og ved styrt boring gjennom Bjørnsenskogen.

Bjørnsenskogen er per i dag ikke en del av miljøparken, men har i seg selv et verdifullt biologisk mangfold. Det faktum at det skal benyttes styrt boring gjennom naturområdet vil redusere sjansen for spredning av fremmede arter og dette er positivt. Boringen representerer derimot en risiko for lekkasje av borevæske og slam til vann og grunnvann. Vannet fra Bjørnsenskogen renner nordover gjennom Abildsømyra, deretter ut i Smedbergbekken og ned i Østensjøvannet. I motsetning til andre sidegrener til Smedbergbekken er vannet herfra av relativt god kvalitet med lite forurensning. Lekkasjer fra anleggsvirksomheten vil kunne få svært negative følger for vannkvaliteten. Dette, sammen med tiltak for å hindre spredning av fremmede arter ved riggplassen, ble sterkt understreket i vår uttalelse til Plan- og Bygningsetaten.

Riggplass ved tennisbanene

Riggplass på «vår» side av Europaveien vil være sør for Lambertseterveien ved tennisbanene. I dette området var det riggplass også i 2010 da det ble utført styrt boring av ny kloakkledning herfra og nordover til Smedbergveien på Abildsømyras østside. I etterkant har vi observert noe oppvekst av kanadagullris. Noen form for forurensende lekkasjer fra boringen har vi derimot ikke sett. Med de forholdsregler som tas, bør dette gå bra også denne gangen, men noen garanti har man dessverre aldri.

Ved avkjøringen fra Europaveien mot Lambertseterveien graves det på begge sider for nedlegging av vannrør. Foto: 19.09.2016.

Østensjødagen 2016

Foto **Leif-Dan Birkemoe**

Det var god tilstrømning til det tradisjonsrike arrangementet «Østensjødagen» på Bakkehavn søndag 11. september. Fuglekassesnekring, visning av bunndyr fra Østensjøvannet, steking av pinnebrød godt tilrettelagt av speidere fra 1. Bryn, sang og musikk, kafeteriasalg av Østensjø Husflidslag, Norsk Ornitologisk Forening med bl.a. demonstrasjon av ringmerking, hesteridning og natursti var blant aktivitetene. Konferansier var som vanlig Per Amble. Kvelden før, 10. september, var det lysvandring rundt Østensjøvannet, arrangert av Eterfabrikkens venner med motto «Østensjø lyser», der også Østensjøvannets Venner stilte opp.

1. Bryn speidere steker pinnebrød: Fra venstre: Hilde-Kristine, Luca, Silje-Sofie, Mathias, Sissel-Margrethe og Per-Yngve.
2. Bjørn Zarbell sang og spilte.
3. Østensjø Husflidslag stod for kafeteriasalget. Gretha sørget for kaffe i koppene.
4. Norsk Ornitologisk forening deltok, også med ugler.
5. Tunet på Bakkehavn.
6. Ringmerking er populært. Trygve Danbolt Øygard, godkjent ringmerker, demonstrerte merking av en stokkand.

Skjøtselsarbeid i Østensjøområdet miljøpark høsten 2016

Fjerning av fremmede plantearter, skjøtsel av slåttemark, fjerning av rotskudd og skjøtsel av utvalgt naturtype, var blant oppgavene dugnadsgruppen utførte i høst.

Tekst **Finn A. Gulbrandsen** // Foto **Leif-Dan Birkemoe**

På Bekkasinmyra hadde det grodd opp en del rotskudd i løpet av fjoråret og inneværende år. Alt dette ble kuttet, båret til turveien og kjørt bort. Fra dugnaden 27.9.2016.

Dugnadsgjengen fortsatte i høst med å slå slåttemarka på Bakkehavntoppen. Så lenge den gikk var tohjulstraktoren effektiv. Fra dugnaden 6.9.2016.

Nok en travel høst er over for dugnadsgjengen. Semesteret startet vi med å fjerne kanadagullris langs Østensjøveien, hestejordet ved Eterveien, skrotområdet nordvest og i parsellhagene vest for Eterfabrikken, i bakken opp mot Bakkehavn og ved Manglerud idrettsanlegg. Det gledelige var at forekomstene av arten er langt mindre i år enn tidligere. Det nytter å stå på. De resterende forekomstene i miljøparken ble fjernet av skoleelever og styremedlemmer i ØVV m.fl. (se artikkel på side 28).

Skjøtsel av slåttemarka på Bakkehavntoppen

Dugnadsgjengen fortsatte med å slå slåttemarka på Bakkehavntoppen. Slåttemark er en utvalgt naturtype med egen forskrift. Også her så vi resultater av å ha fjernet gress over flere år, og av at vi for annet år på rad hadde vårslått og høstslått. Dette medførte at det var mye mindre biomasse å fjerne. Dessverre fusket tohjulstraktoren såpass mye at den til stadighet måtte leveres til reparasjon. Ljå, ryddesager og gresstrimmere gjorde susen, og vi ble ferdige. Vi fortsatte med rydding rundt «Besøkssenter våtmark Oslo – Østensjøvannet» på Bakkehavn slik at det ble ryddig og ordentlig også her. Alt gress både på Bakkehavntoppen og rundt Bakkehavn ble kjørt til Grønmo. Kvist og kvast rundt våtmarkssenteret havnet også der. Skoleklasser og barnehager som besøkte Bakkehavntoppen fikk se hvordan en slått gjennomføres.

Bekkasinmyra

Beitedyra på Bekkasinmyra har også gjort jobben, selv om vi hadde foretrukket at de hadde blitt satt på beitet litt tidligere. Det hadde grodd opp en del rotskudd i løpet av fjoråret og inneværende år. Alt dette ble kuttet, båret til turveien og kjørt bort. Dette gjøres for at myra ikke skal bli mer næringsrik enn den allerede er. Råtningsprosessen frigjør bl. a. nitrogen og fører til at plantearter som brennesle, mjødurt og geitrams vil dominere. Vi ønsker en mer variert flora. Arbeidet på Bekkasinmyra var i høyeste grad nødvendig for å unngå at Bekkasinmyra gror igjen nok en gang. Som mange husker, var denne myra fullstendig gjengrodd på 90-tallet. Etter at Beitepatruljen i Norges Vel anbefalte beite her, gjennomførte Østensjøvannets Venner storrydding av kratt og trær i løpet av ca.1400 dugnadstimer. God hjelp den gang ble gitt av dugnadsgjengen, foreningen ØX og elever fra Østensjø skole som da hadde adoptert området.

Siktlinjer

I vinter ble det laget siktlinjer gjennom trerekka på vestsiden av vannet. Dette ble gjort for at turgåere skulle få beholde en del av utsikten som forsvant ved omlegging av veien. I løpet av sommeren kom det opp såpass høye rotskudd at dugnadsgjengen valgte å fjerne disse i samråd med Bymiljøetaten. På denne måte ble utsikten opprettholdt.

Eikelunden

Nok en utvalgt naturtype ble skjøttet i høst. Det er Eikelunden som går under naturtypen «hule eiker».

Forskrift om utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven forteller hva som menes med hule eiker «*eiketrær som har en diameter på minst 63 cm, tilsvarende omkrets på 200 cm, samt eiketrær som er synlig hule og med en diameter på minst 30 cm, tilsvarende omkrets på minst 95 cm. Diameter og omkrets måles i brysthøyde (1,3 m) over bakken. Synlig hule defineres til å være eiketrær med et indre hulrom som er større enn åpningen og der åpningen er større enn 5 cm*».

Eikelunden har 8 trær som tilfredsstiller denne definisjonen. I tillegg finnes en rekke trær som vil tilfredsstille definisjonen av hule eiker om få år. Med unntak av eik og hassel er det fjernet en del løvtrær og ryddet rundt veltede trær slik at skogbunnen fremstår med en mer åpen skogbunn. Store greiner har fått ligge igjen med tanke på nedbrytere og biologisk mangfold.

Nok en gang vel blåst av dugnadsgjengen som i høyeste grad bidrar til at Østensjøområdet miljøpark blir et triveligere sted å være.

Natur- og kulturkvaliteter i Østensjøområdet miljøpark

Østensjøvannet

Tekst **Tor Erik Brandrud forsker** ved Norsk Institutt for Naturforskning. Oppdatert av **Finn Arnt gulbrandsen** vedr. rødlistearter, skjøtsel og nye observasjoner.

Østensjøvannet

Felt 12 på kart over Østensjøområdets Miljøpark. **Reguleringsstatus:** Området er fredet som naturreservat.

Østensjøvannet med våtmark

Naturtyper: rike kulturlandskapssjøer, rikere sumpskog, fuktenger.

Beliggenhet, historie, natur-grunnlag og inngrep

Østensjøvannet ligger midt i Østensjø-området Miljøpark, omkranset av jorder, plener, skogområder og til dels villa-bebyggelse og veier. Vannet ligger i en nord-sørgående forsenkning dekket av marin leire. Innsjøen utgjør et areal på ca. 300 dekar og er meget grunt (maks. dyp 3 m). Store mengder marin leire gjør at Østensjøvannet er et næringsrikt vann fra naturens side, i alle fall middels nærings-rik (mesotrof) i sin naturtilstand.
På grunn av lite nedbørfelt med mye leire har innsjøen også relativt høyt kalk-innhold (17-22 mg Ca/l; Brandrud & Mjelde 1999) og har elementer av kalkkrevende biosamfunn.

Ekstremt næringsrik

Avrenning fra landbruk, samt i særlig grad kloakklekkasje fra bebyggelsen og gjødsling fra fugl, har imidlertid medført at vannet har blitt ekstremt næringsrik med periodevis oksygensvinn i bunnlagene de siste 50 årene (Vann- og avløpsetaten 2001, Brandrud & Wesenberg 2001).
Vannet er blant de aller mest eutrofierte i Norge med svært høye fosforverdier. Disse har gått ned de seinere årene, men ligger fortsatt vanligvis over 100 µg totP/l (Vann- og avløpsetaten 2001). Selv om Vann- og avløpsetaten i Oslo har nedlagt et stort arbeid for å rehabilitere ledning-snettet rundt vannet og gjennomføre rensetiltak, er forurensingsproblemene fortsatt store. Dette har blant annet sammenheng med intern gjødsling fra næringslagrene i sedimentet som lett blir aktivert fra de store gruntområdene.

Slitasje og erosjon

Det har opp gjennom årene skjedd en rekke uheldige inngrep i og omkring Østensjøvannet som har påvirket de biologiske forholdene i vannet. Slitasje og erosjon langs de utgravde kanalene i sørenden av vannet har vært omfattende, og flere øyer med våtmarkvegetasjon har drevet bort eller gått i oppløsning de siste årene. I perioden 1962-1990 ble våtmark-arealet i sørenden av vannet redusert med over 50 % (se bilder og illustrasjon), og reduksjonen har fortsatt i årene fram til i dag. Siden 2001 har Østensjøvannets Venner og Bymiljøetaten gjennomført et prosjekt for å unngå ytterligere degradering av våtmarka i sør.

Reetablere strandsoner

Vegeterte matter med stedegne arter dyrket fram på Seim planteskole i Østfold er pelet ned langs deler av breddene, og øyer er bygd opp. Ved bekkeos har ikke disse tiltakene vært vellykkede, men langs breddene forøvrig har man lyktes bedre. Anleggelse av turveier langs vannet har medført inngrep og erosjon i vannets kantsoner og ført til forstyrrelse av fuglelivet i vannet. Dette har hatt størst betydning for sky fuglearter som vadefugl og rovfugl. *På vestsiden av vannet var erosjonen svært ille. Tidlig i 2016 satte Bymiljøetaten i gang arbeidet med å flytte turveien. Den er nå lagt på østsiden av plenarealene. Hensikten er å gi naturen en sjanse til å reetablere strandsoner som erstatning for den som er erodert bort. Idéen kommer fra botaniker Jan Wesenberg som lanserte tanken allerede i 1995.*

Grunnet næringsrike/kalkrike forhold og et variert, gammelt kulturlandskap omkring er innsjøen uvanlig artsrik, spesielt når det gjelder bunndyr. Til sammen er det registrert hele 23 vann-levende rødlistearter i Østensjøvannet, samt en rekke regionalt sjeldne arter. (*Dette tallet er i henhold til eldre rødlister*). Da er rødlistede vannfugl observert på trekk ikke medregnet.

Vegetasjon og planteliv

Vannvegetasjonen var meget artsrik før forurensningen skjøt fart på 1950-60-tallet. Det ble da registrert hele 20 vann-planter, som rangerte Østensjøvannet som den botanisk aller rikeste innsjøen i Oslo og Akershus etter Øyeren og Hersjøen (jfr. Brandrud 2002).

Østensjøvannet ligger midt i Østensjøområdet Miljøpark, omkranset av jorder, plener, skogområder og til dels villabebyggelse og veier.
Foto: Jon Markussen, Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2011.

Søndre del av Østensjøvannet i 1961 før turveien og kanalene ble anlagt. Våtmarkarealet ligger som et belte langs vannet. Foto: Østensjø lokal-historiske bilder.

Søndre del av Østensjøvannet i 1990. Våtmarkarealet er sterkt redusert sammenlignet med bildet fra 1961. Foto: Østensjø lokalhistoriske bilder. Bøler bydelskalender 1991.

I perioden 1962-1990 ble våtmarkarealet i sørenden av vannet redusert med over 50 % og reduksjonen har fortsatt i årene fram til i dag. Illustrasjonen viser det grønne er våtmarkarealet i 1962, det røde våtmarkarealet i 1990.

Reetablering av strandsone. Vegeterte matter med stedegne arter ble dyrket fram på Seim planteskole i Østfold og pelet ned langs deler av breddene. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 1.9.2003.

De fleste av vannplantene forsvant i perioden 1974-85 på grunn av forurensning med oppblomstringer av planteplankton (inklusive blågrønnalger) og svært dårlige lysforhold. Den negative trenden ser ut til å være i ferd med å snu og gul nøkkerose er i ferd med å bli mer vanlig. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 4.6.2002.

Følgende mer eller mindre sjeldne og kravfulle undervannsplanter hadde forekomster her:

Undervannsplanter

Sprikevasshår *Callitriche cophocarpa*, dikevasshår *C. stagnalis*, hornblad *Ceratophyllum demersum*, rusttjønnaks *Potamogeton alpinus*, småtjønnaks *P. berchtoldii*, butt-tjønnaks *P. obtusifolius*, småblærerot *Utricularia minor*, vrangblærerot *U. ochroleuca* (rødlistet som «sårbar» - VU) og hesterumpe *Hippuris vulgaris*, dessuten kransalgen *Nitella opaca*, samt på åpne leirbanker dvergplantene vasskryp *Lythrum portula* («sårbar») og trefelts evjeblom *Elatine triandra* («nær truet» – NT). Vasspest *Elodea canadensis* er i dag den dominerende av undervannsplantene. Storandemat (ikke lenger rødlistet) er riktignok i spredning i Oslo-området, begunstiget/betinget av eutrofiering. Selv om den er kjent fra Østensjøvannet siden 1800tallet, er den neppe opprinnelig hjemmehørende her. Det samme gjelder sannsynligvis for hornblad. Det er mye som tyder på at denne ble innført til innsjøen på begynnelsen av 1900-tallet da Haakon Tveter på Østensjø gård innførte flere eksotiske planter til vannet og våtmarka (trolig også vasspest; jfr. Brandrud & Wesenberg 2001). Arten ble ikke samlet og observert i Østensjøvannet før i 1933 (da den ble observert «i mengder»; jfr. herbariedata UiO). I dag er vasspest den dominerende undervannsplanten.

Flytebladvegetasjon

De fleste av vannplantene forsvant i perioden 1974 - 85 på grunn av forurensning med oppblomstringer av planteplankton (inklusive blågrønnalger) og svært dårlige lysforhold (Brandrud 2002). Den negative trenden ser ut til å være i ferd med å snu, da butt-tjønnaks og vasspest har begynt å reetablere seg (Mjelde 1999), og gul nøkkerose er i ferd med å bli mer vanlig. Vasspest ble sannsynligvis innført i 1925 (sammen med innplanting av våtmarks arter) og slo seg opp og var vanlig på 60- og 70-tallet. Den ble ikke funnet i vannet i 1995 (Rørslett og Skulberg 1975, Wesenberg 1995), men har nok overlevd i kanalene, og ble observert tilbake få år seinere. I 2000 – 2002 og 2011 var det en meget stor oppblomstring av vasspest (Sothøna nr. 23 2002). I 2015 var det en nokså stor oppblomstring av vasspest. Det finnes fremdeles ikke noe flytebladvegetasjon i den sørlige delen av vannet, mens flyteblad vegetasjonen her dekket over 50 % i 1994 (Vann- og avløpsetaten 2001). Det er nylig registrert at den fremmede problemalgen vann-nett (*Hydrodicyon reticulatum*) dekker store arealer i bunn av nordre del av vannet. Algen kan danne store matter i vannoverflaten.

Våtmarksvegetasjon

Det opptrer ulike typer av sump- og flommarksvegetasjon omkring Østensjøvannet. Det er registrert 7 rødlistede karplanter i sumpvegetasjonen, slik at innsjøen med våtmarker har huset hele 12 rødlistede karplanter totalt (*Etter gamle rødlister*). Dette er det høyeste antallet rødlistearter registrert i noen innsjø i Oslo og Akershus (jfr. Brandrud 2002). Minst to av disse er imidlertid med sikkerhet utgått i dag.

Helofyttvegetasjonen, dvs. den ytre sumpvegetasjonen under vannstandsnivå (semiakvatisk vegetasjon), danner belter av varierende bredde langs Østensjøvannet. Den er svært variert, og mange av utformingene er nesten reine enkeltartsbestander. Det som betinger variasjonen, kan være finsonering i fuktighet, variasjon i næringsstatus eller mer tilfeldige forskjeller i etableringshistorie: mange av artene er kraftige klondannere og ett eller noen få individer kan dekke store arealer uten at økologien er så forskjellig fra naboområdet der en annen art dominerer.

Takrør, *Phragmite australis*, er en av de viktigste bestandsdannende artene. Den opptrer på grunt vann ut til ca. 0,5 meters dybde, men har et tilgroingspotensiale ut til (minst) 1 meters dybde. Bred dunkjevle, *Typha latifolia*, er under ekspansjon (opprinnelig innplantet ved Østensjøvannet), og danner stedvis belter ytterst mot vann langs innsjøen. Sjøsivakssump fantes tidligere på grunt vann, men er nå så godt som forsvunnet ved Østensjøvannet. Stedvis forekommer en nærmest «ugras» -type sumpvegetasjon dominert av kalmusrot. Kalmusrotbestander finner en gjerne på grunt vann på steder som er så overgjødslet at ingen andre arter klarer å vokse der. Arten er også utrolig bestandig mot erosjon, idet den kan vokse på nakent mineralsediment utenfor erosjonskanter. Den ble i sin tid innført til Østensjøvannet og danner nå lokalt store bestander i kanalene. Enkelte områder er svært artsrike og uten dominerende enkeltarter. Slik artsrik sumpeng-fukteng, ser ut til å være en suksesjonsbetinget utforming som opptrer der det har vært beite, eller der sumpvegetasjonen koloniserer nye områder eller tvert imot der det skjer en viss degradasjon av de dominerende artene. Arter som fredløs, vasshøymol, selsnepe, mjølkerot, dvergmaure og mange andre opptrer her. Også den rødlistede arten nikkebrønsle («sårbar») ser ut til å være knyttet til slike områder, og den uvanlige storengkall opptrer i kantene mange steder.

Fuktengene

Fuktengene opptrer på nivåer over midlere vannstand. Disse domineres ofte enten av mjødurt eller av vassrørkvein som begge er kraftige klondannere. Mjødurtengene kan være ensartede eller relativt artsrike. Dåarter, myrtistel, fredløs og kattehale er eksempler på vanligere arter her. Fukteng med totaldominans av vassrørkvein har svært få andre arter. Krypkveineng opptrer på mindre arealer der gåsearter holder vegetasjonen i sjakk ved beiting og slitasje. Som oftest er dette ikke opprinnelig fukteng, men tidligere plenarealer på tilsvarende mark. Krypkvein dominerer, med innslag av arter som hvitkløver, krypsoleie, paddesiv, myrsaulauk og åkermynte. I tilknytning til krypkveinengene er gjerne områder med rein ugrasvegetasjon, betinget av sterk nitrogengjødsling, med arter som brennesle, amerikamjølke og ullborre, eller tungras, tunbalderbrå og groblad på steder der tråkkslitasjen er stor. Engrødtopp har enkelte steder i de seinere år slått seg sterkt opp i beitet fukteng eller plener. Også enkelte andre arealer kan ha en vegetasjon som likner, med mye krypkvein, som bremmene langs turveiene.

Sumpskog

Tørrere deler av våtmarka består av mer sluttet tre- og buskvegetasjon og kan karakteriseres som sumpskog (vier-, svartor- og bjørkesumpskog). Mye av den åpne våtmarksvegetasjonen er i ferd med å vokse igjen med høyere og mer sluttet tre- og buskvegetasjon. *For å bøte på dette*

Helofyttvegetasjonen, dvs. den ytre sumpvegetasjonen under vannstandsnivå (semiakvatisk vegetasjon), danner belter av varierende bredde langs Østensjøvannet. Her sumporskog på vestsiden av Østensjøvannet. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 10.6.2007.

har dugnadsgjengen til Østensjøvannets Venner startet systematisk fjerning av kratt på fem øyer. Skudd fjernes årlig, og her hjelper skoleelever fra adopsjonsskolene til.

Gråseljekratt er pionerkratt ved gjengroing av sumpeng, våteng, frisk eng og representerer en overgangstype mot sumpskog. Krattene kan være relativt stabile mot vannkanter. Unge gråseljekratt har en halvkulefasong med svært tett front og sparsom undervegetasjon, eldre utforminger har mye død/skrantende gråselje, mens andre arter som svartvier tar over, og sumpskogsarter kommer inn i undervegetasjonen.

Gått tapt

Oppgraving av kanaler, erosjon og eutrofiering har ført til at mye verdifull våtmarksvegetasjon har gått tapt, og bidratt til at en rekke arter er forsvunnet fra innsjøen og breddene – derav rødlisteartene vasstelg, kjempestarr og stor andemat (Wesenberg 1995). Tapet av våtmarksvegetasjon har vært spesielt stort i sørenden av vannet (Brandrud 2002). I den nordlige halvdelen av vannet er imidlertid våtmarksvegetasjonen for en stor del intakt, med større og relativt artsrike våtmarksområder nord for Smedbergbekken på vestsiden, på Bekkasinmyra på østsiden og i nordenden av vannet. Av verdifulle kvaliteter her finnes bl.a. innslag av rikmyrsvegetasjon med kravstore arter som myrfjærmose, spriketorvmose og de siste individene av sjøsivaks (Wesenberg 1995). To hensynskrevende våtmarksplanter finnes fremdeles rundt vannet: stautstarr og nikkebrønsle (Wesenberg 1995) i relativt gode bestander, sistnevnte riktignok mest på Bogerudmyra.

I 2011 gjenoppdaget Jan Wesenberg vasstelg Dryopteris cristata (rødlistet som «sterkt truet» – EN) med over 130 individer på vestsiden i det intakte våtmarksområdet. I 2016 fant Kåre Lye kjempestarr Carex riparia (også rødlistet som «sterkt truet» – EN) like ved gangbrua ved parkeringsplassen. Det kan bety at denne meget sjeldne arten kan spre seg videre mot våtmarkene ved selve vannet.

Plantet inn

På slutten av 1800-tallet og begynnelsen på 1900-tallet ble de fremmede våtmarksartene kjempesøtgras og kalmusrot plantet inn og fikk etter hvert store bestandsdannende forekomster (Tveter 1925, Wesenberg 1995). Dette har sannsynligvis hatt negativ innvirkning på forekomsten av mange naturlig hjemmehørende arter. Enkelte fremmede konkurransesterke karplanter har etablert seg på land innenfor reservatet i nyere tid og vil kunne påvirke artssammensetningen i framtiden. Dette gjelder først og fremst kanadagullris, men også sibirkornell som nå kan betraktes som naturalisert i området.

Nordvest for selve vannet, men innenfor reservatet, finnes også noe innslag av rike edelløvskoger og barskog. *I følge Fylkesmannens miljøvernavdeling er fortsatt Østensjøvannet med Bogerudmyra en av landets rikeste innsjøer når det gjelder vann- og sumpvegetasjon til tross for tap av en del arter.*

Det er også mulig at skjøtselstiltak gjennomført av Østensjøvannets Venner og omleggingen av gangveien ved Abildsøfeltet kan åpne for spennende funn i årene vi har foran oss.

Dette er første del av artikkelen om naturkvalitetene i Østensjøvannet naturreservatet. Fortsettelsen vil komme i neste nummer.

Krigsminnesmerker 70 år

Ved krigens slutt ble det reist monumenter over de falne rundt om i hele Norge, særlig med tanke på de mange pårørende som ikke hadde en grav å gå til. Det er i 2016 70 år siden distriktets to krigsminnesmerker ble avduket - på Sarabråten og i Skøyenparken.

Tekst og foto **Leif-Dan Birkemoe**

Av de ni navnene på minnesmerket over Milorg-jegere på Sarabråten står fire av disse også på monumentet i Skøyenparken. I tillegg til de fire omfatter plakaten i Skøyenparken 20 navn på falne som enten falt i kamp i Norge, ble skutt av tyskerne, omkom i fart for de allierte eller døde under fangenskap i Tyskland. At ikke alle Milorg-navnene på Sarabråten også står på monumentet i Skøyenparken skyldes at de ikke bodde i Bryn-Østensjø-distriktet.

Skøyenparken

I Skøyenparken ble monumentet med 24 navn avduket av kronprins Olav søndag 3. november 1946. Hver 17. mai minnes de falne med nedleggelse av blomster. I mange år var det aktive motstandsfolk som deltok under seremonien. Arrangør er Foreningen for Nordre Skøyen Hovedgård, stiftet i 1947.

Billedhuggeren Joseph Grimeland laget et skulptursmykket minnesmerke. Det har form som et lite, forenklet gresk tempel i grovhugget granitt, med to firkantede pilarer med kvinneskulpturer, minnetavle på bakveggen og bronseskulptur inne i «templet». Denne er en knelende ung mann med løftet fakkel i venstre hånd.

Sarabråten

På Sarabråten ble det den 16. juni 1946 avduket et minnesmerke over ni Milorgjegere fra gruppe 13132 Bryn-Oppsal som ble skutt i aksjoner mot tyskere. Milorg var arrangør av minnehøytideligheten frem til 1966, deretter et samarbeid mellom Milorg, Bøler Vel og Fellesråd og Østmarkas Venner. Etter at Milorg ble oppløst i 2010 er det Østmarkas Venner som tar vare på tradisjonen. Normalt er det 7. juni som er markeringsdagen.l

Fra avdukingen av monumentet i Skøyenparken søndag 3. november 1946. Fremste Milorgsoldat er Gunnar Vraalsen fra Oppsal, til høyre kronprins Olav som foretok avdukingen. Foto: Cato Hermansen, Østensjø lokalhistoriske bilder. Bilde nr. B20130180

Den siste krigsvinteren ble katastrofal for Milorg-gruppe 13132 fra Bryn-Oppsal

Det var en viktig og hektisk tid. Gutta på skauen trente for kamp om det skulle bli nødvending mot krigens slutt. Det var mangel på våpen og mat. Slipp fra England rettet på våpensituasjonen samtidig som Milorg-jegere slo til mot tyske matlagre med solid fangst. 16 tønner lammekjøtt og to lastebiler med matvarer er nevnt. Men det gikk fryktelig galt. I en aksjon ble lagfører Adolf Bogstad (25 år) fra Kampheimveien skutt og drept 13. februar 1945 på vei til en annen Milorgmann for å planlegge en ny aksjon. Kort tid etter ble flere arrestert, avhørt, torturert og til slutt skutt på Akershus festning. Dødsdommene over disse jegerne var de siste som ble avsagt at *der Höhere SS und Polizeigericht Nord* under krigen. En medvirkende årsak til at tyskerne var ekstra motiverte var at noen dager tidligere ble sjef for Statspolitiet i Norge, politigeneral og hirdsjef Karl A. Marthinsen likvidert av Milorg-karer i Blindernveien. I kjølvannet av likvideringen satte tyskerne i gang en ren «henrettelsesepidemi» som trolig også gikk ut over Milorg-gruppen 13132.

Av de ni som ble skutt er det bare graven til Adolf Bogstad på Østre gravlund som er kjent. De andre åtte, skutt 17. mars 1945, ble trolig lagt i metallkister fylt med stein og senket i Oslofjorden eller Bunnefjorden.

Flaggermus - nattens akrobat

En flaggermus kan fange opptil 3000 insekter på en natt!

Tekst og foto **Leif-Dan Birkemoe**

Norsk Zoologisk Forenings flaggermusgruppe i samarbeid med Østensjøvannets Venner arrangerte også i år flaggermusnatt. Fredag 26. august etter mørkets frembrudd samlet både voksne og barn seg ved Lilleskogen på vestsiden av Østensjøvannet. Kari Rigstad fra flaggermusgruppen fortalte om flaggermus og viste bilder av de forskjellige flaggermusartene. Lerret var spent mellom to trær med vannet som bakgrunn.

Kari fortalte at flaggermus er pattedyr og det innebærer at de føder og ammer unger. Armen og hånden er omdannet til en vinge med flygehud mellom fingrene. Også føttene har flygehud og denne går videre ut mot halen slik at man får en kontinuerlig flygehud rundt mesteparten av kroppen. De er ikke blinde, men synet er lite utviklet. Som nattaktive dyr er hørselen viktigst og de bruker da ultralyd (ekko-lokalisering) for å «se» byttedyrene.

Kari oppfordret til å se opp mot himmelen i lyse sommernetter og følge med på insektjakten til flaggermusene som kan fange opptil 3000 insekter i løpet av kvelden. Bli med på en flaggermusekskursjon, oppfordret hun!

Lerret var spent opp mellom to trær med visning av bilder om flaggermusenes levekår og de forskjellige arter. Ypperlig uteundervisning ved vannkanten som engasjerte de mange tilhørere.

De fremmøtte ble etter dette delt opp i grupper som fikk være med på søk etter flaggermus med flaggermus-detektor. Det ble registrert og sett tre arter, dverg-, vann- og nordflaggermus i den fine sensommerkvelden.

For mer informasjon om flaggermus: www.zoologi.no.

Visste du at

... flaggermusene utgjør nær 1/4 av alle verdens pattedyrarter?
... flaggermus finnes over så godt som hele kloden, bortsett fra i Arktis og Antarktis?
... minst 12 flaggermusarter er påvist i Norge, men kanskje opptrer enda flere arter her?
... flaggermusene er de eneste pattedyr som kan flyge?
... europeiske flaggermus ikke slikker eller suger blod, men utelukkende lever av insekter?
... en flaggermus kan spise over 3000 insekter på en natt?
... hos de fleste av våre flaggermusarter får hver hunn bare en unge i året?
... flaggermusene ikke gnager eller bygger bol i koloniene?
... flaggermusene ikke er blinde?
... noen flaggermus kan bli over 30 år gamle?
... dvergflaggermusa er så liten at den får plass i en fyrstikkeske?
... Norge har verdens nordligste kjente yngling av flaggermus, funnet i Troms?
... flere flaggermusarter er truet, og i tilbakegang i Europa?
... flaggermusene er fredet etter norsk lov?
... Norsk Zoologisk Forening arbeider med kartlegging av flaggermus i Norge?

Kilde: Websiden til Norsk Zoologisk Forening – flaggermus

Kjell Isaksen fra Norsk Zoologisk Forenings flaggermusgruppe med ultralydetektor og høyttaler som gjorde det mulig å høre de «tikkende» lyder fra flaggermusene som jaktet insekter.

Bydelsutvalget på befaring i Miljøparken

Tekst og foto **Leif-Dan Birkemoe**

Østensjøområdet har en utrolig flott natur med stort biologisk mangfold og mange ulike naturtyper samlet på et geografisk svært begrenset område inne i byggesonen. Oslos politikere legger opp til en enorm boligbygging de kommende årene, og dette vil få konsekvenser om man ikke tar lokale hensyn. Det ble tydelig understreket for bydelsutvalget i Bydel Østensjø ved befaring mandag 13. juni på områder i Miljøparken som vil bli berørt av boligbygging på tomten til Eterfabrikken og planene om å rive den gamle Bogerudheimen (Bogerudveien 15) og erstatte den med boliger.

Utstrakt boligbygging på grensen til Miljøparken er svært uheldig, er ikke nødvendig og må forhindres, understreket Amund Kveim, leder i Østensjøvannets Venner for bydelsutvalget i Bydel Østensjø ved befaring mot tomten til Eterfabrikken 13. juni.

Planene om å rive den gamle Bogerudheimen (Bogerudveien 15) og erstatte den med boliger vil få konsekvenser for det biologiske mangfold i Miljøparken. På utkikkspunktet rett nedenfor Bogerudveien ble bydelsutvalget orientert om konsekvensene og at planene må forhindres.

Kanadagullris - nå nesten borte fra Miljøparken

Også i 2016 har foreningen nedlagt mange arbeidstimer på bekjempelse av fremmede arter. Ja, det er vel faktisk aldri blitt nedlagt flere timer enn i år – 280 timer totalt. En vesentlig del av forklaringen på det høye timetallet er at vi i år fikk hjelp fra medieselskapet Discovery i kampanjen mot russekål og hagelupin. I tillegg har dugnadsgjengen, styremedlemmer og andre frivillige deltatt.

Tekst **Tore Nesbakken** // Foto **Leif-Dan Birkemoe**

Kanadagullris er nå helt utryddet i naturreservatet. På Kvernjordet ble de siste plantene fjernet i høst. Per Brandal fra dugnadsgruppen har dratt opp et par planter som ble lagt i plastsekk og kjørt bort for brenning. Foto: 23. august 2016.

Russekål

Medieselskapet Discovery har hvert år en dag som de kaller Impact Day hvor de jobber gratis for et godt formål. De kom i vår kom med en forespørsel til foreningen om vi hadde aktuelle arbeidsoppgaver. Da Impact Day skulle være 17. juni, dvs. midt i den mest hektiske sesongen for russekål, var det ikke vanskelig å takke ja. Denne dagen nedla ca. 30 Discovery-ansatte 120 arbeidstimer hvor de fjernet russekål og også hagelupin på utvalgte steder i miljøparken. 140-150 sekker ble fylt opp med planter. I tillegg har dugnadsgjengen og andre frivillige nedlagt ca. 90 timer. Stor takk til alle for en strålende innsats. Det er imidlertid svært vanskelig å få bukt med denne arten, og det vil nok være behov for tilsvarende innsats også neste år.

Hagelupin

Med unntak av to små bestand som ble gravd opp på hestebeitet ved Bølerbekken, er det i miljøparken kun i området ved Bakkehavn at vi finner noen mengder av denne planten. Her ble det i år, for første gang, lagt ned en større og mer systematisk innsats for å få plantene bort. Dette vil vi fortsette med i årene som kommer.

Kanadagullris

Etter 10 års innsats er kanadagullris nå helt utryddet i selve naturreservatet. Også i de deler av miljøparken som ligger nærmest vannet, er planten borte. I utkanten av miljøparken og i randsonene rundt er det fortsatt planter igjen, men fremgangen er markant også her. Suksessen er blitt lagt merke til hos Bymiljøetaten, og vi har fått gratulasjoner og takk for innsatsen. Det er ennå for tidlig å lene seg tilbake og hvile på laurbærene, men vi kan slå fast at denne kampen vil vi komme til å vinne.

Når det gjelder de artene som Bymiljøetaten (BYM) har ansvar for – parkslirekne, kjempespringfrø og kjempebjørnekjeks – har vi ikke funnet disse i år og vi har heller ikke fått rapport fra BYM om at de har påvist noen av disse.

Pattedyr ved Østensjøvannet i 2015 og 2016

Fra 1.1.2015 til 1.10.2016 er det rapportert 11 arter pattedyr innenfor Østensjøområdet miljøpark. Fire av disse er flaggermus og 7 tilhører øvrige pattedyr.

Tekst og foto **Audun Brekke Skrindo**

Rødrev på Abildsøfeltet. Foto: Audun Brekke Skrindo

Fire av disse er flaggermus og 7 tilhører øvrige pattedyr. I et søk etter alle pattedyrarter som er sett siden 1900 er de tilsvarende tallene henholdsvis 5 flaggermusarter og 15 øvrige pattedyrarter. Dette kan tyde på at innsats for å få folk til å sende inn registreringer begynner å hjelpe. Men vi ønsker fortsatt at enda flere av dere som rusler rundt vannet og ser spennende ting legger inn dette i artsobservasjoner.

Blant de 11 pattedyrartene er det ca. en tredjedel flaggermus. Flere har fått øynene opp for denne spennende artsgruppen, kanskje særlig på grunn av de flotte flaggermusnatt-arrangementene som hvert år gjennomføres i overgangen august-september. Da kan du se, høre og forstå disse dyrene gjennom en spennende kveld nede ved vannet.

De øvrige artene består av gamle kjenninger som rådyr, rødrev, ekorn og vånd. Disse fire har stabile forekomster i miljøparken. Men at det igjen er observert grevling og piggsvin er et stort pluss. Fram til 2014 hadde ikke grevling vært registrert siden 2008. Det er lett å tolke det som at arten kanskje er på vei tilbake. Men det er også mulig at det er observasjoner som ikke blir meldt inn. Piggsvin ble ikke meldt inn mellom 2003 og 2011. Men nå er den registrert i 2011, 2013 og 2016.

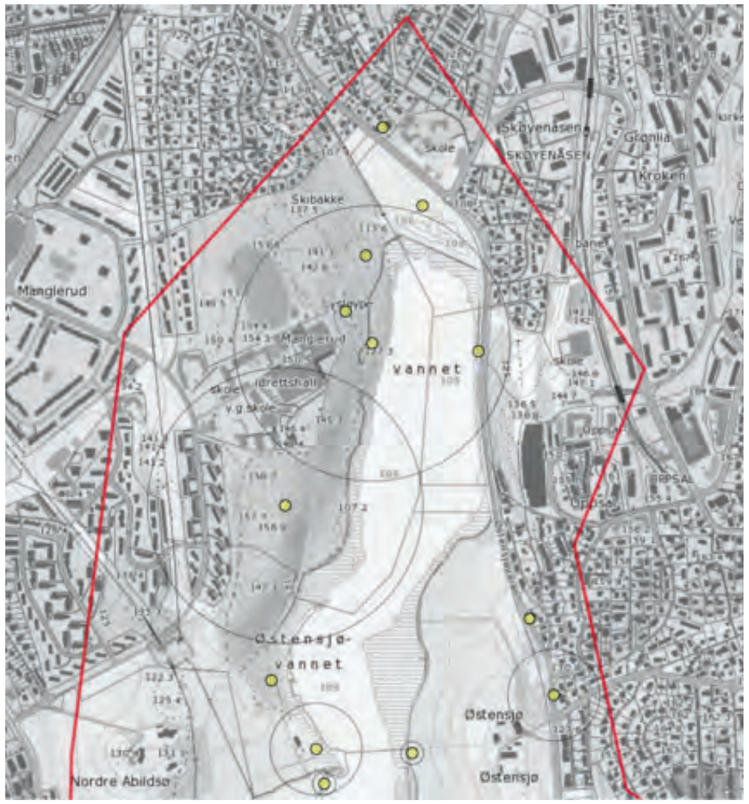

Figur 1: Registrerte pattedyr (unntatt flaggermus) i nordlige deler av Østensjøområdet miljøpark i løpet av årene 2015 og 2016.

Figur 2: Registrerte pattedyr (unntatt flaggermus) i sørlige deler av Østensjøområdet miljøpark i løpet av årene 2015 og 2016.

Hvorfor er det viktig å rapportere?

Husk at det også er like viktig å registrere overkjørte dyr som levende dyr. Ved første øyekast kan det synes uviktig å si fra om overkjørte dyr. Men artsobservasjoner er ikke kun en liste over levende dyr, men en totaloversikt over viltet som vi har rundt oss. Pattedyr er nattaktive og vi ser dem sjelden. De er utsatte i trafikken. I et forvaltningsmessig perspektiv ligger det minst like viktig informasjon i traffikk-drepte dyr som i de dyrene vi ser.

Eterfabrikksaken, der naturmiljøet i Østensjøområdet miljøpark nok engang er truet av omfattende inngrep viser hvor viktig det er med dokumentasjon av naturen vi har i området. Alle observasjoner som blir meldt inn er viktige. Ikke bare er det viktig for hva som har skjedd i de siste årene. Men når vi er flinke over tid, vil vi kunne avdekke trender og endringer som kan komme godt med når det skal argumenteres for hvilke verdier området har. Naturmangfoldloven er ikke bare interessert i alle prikkene vi kan sette på kartet, men også effekten av inngrep som allerede er gjort. Dersom vi hadde hatt ubegrenset med data fra tidligere, ville vi kunne gjort enda bedre valg i dag ved å se og tolke effekten av inngrep.

Om artsobservasjoner.no

Artsobservasjoner er det mest profesjonelle hjelpemiddelet for å registrere biomangfold i Norge. Løsningen har eksistert i lang tid, men vi håper stadig at flere ivrige naturinteresserte finner glede og mening i å rapportere sine egne observasjoner. Her er det lett å holde seg oppdatert på hva som er sett av organismer ved for eksempel Østensjøvannet i en bestemt tidsperiode. Du kan lage deg dine egne forhåndsbestemte søk slik at du sparer tid. På den måten unngår du tastefeil fra gang til gang, sparer tid og du forenkler ditt arbeid med portalen. Jeg har selv satt opp et automatisk søk på pattedyr ved Østensjøvannet og kan på den måten være sikker på at alle som melder inn dette kommer med på min liste.

Eksakt prikk på kartet gir høy datakvalitet

Vi oppfordrer alle til å sette så eksakt prikk på kartet som mulig når du rapporterer pattedyr. Dessverre er det teknisk mulig å sette en prikk midt i Østensjøvannet og deretter legge en kjempestor radius rundt denne. På den måten vil du kunne si at observasjonen ble gjort innenfor her et sted. På en del fugler vil det være aktuelt å rapportere på denne måten, siden det ikke har noe å si om f.eks. en passerende ørn blir sett i nord- eller sørenden av vannet. Men for pattedyr, insekter og planter er det det mye viktigere at du setter så eksakt prikk som mulig. Det gjør ingenting om alle prikkene heter Østensjøvannet. Lokaliteten blir liggende der den skal, og den blir ikke ødelagt av at du kaller den et navn du har fra før. Dersom alle legger inn data på denne måten vil det, over tid, danne seg en sky av observasjoner som sier mye om artens forflytninger i området.

Over ser du to kart som viser registreringene som denne artikkelen handler om. En utbredd misforståelse er at innlegger forsøker å få sirkelen til å dekke et naturområde som observasjonene naturlig hører sammen med, for eksempel et skogholt, et vann eller en myr. Ikke tenk på dette. Legg inn observasjonen så eksakt som mulig, der tallet for omkretsen kun antyder hvor langt unna din prikk som «dyret kan ha stått». Det er dette tallet nøyaktigheten forsøker å avspeile. Tolkningen av hvilken skog eller myr dyret benytter i sitt liv kan vi overlate til de som skal sette observasjonen i sammenheng med andre observasjoner. Men du må gjerne skrive inn alt du vet om observasjonen i kommentarfeltet. Det er supert å få med dette.

Det litt større gule arealet gjenspeiler observatørens ønske om å avgrense et naturområde som observasjonen naturen hører til under. Når det gjelder pattedyr er det viktigs med prikker, siden vi når som helst seinere kan slå sammen arealer til polygoner og analysere observasjonene gruppert på den måten.

Takk

Takk til alle som har bidratt med data for 2015 og 2016.

Åsne Løseth, Per Buetange, Egil Michaelsen, Jan Olav Nybo, John Sandøy, Jostein Bærø Engdal, Kim Daniel Hansen, Carsten Lome, Karel Samyn, Endre Harvold Kvangraven, Line Gustavsen, Geir E. Fugelsø, Kari Rigstad og undertegnede.

Idyll på Bakkehavn-beitet, ikke like greit på Bekkasinmyra

Det var ypperlige forhold under årets beitesesong på Bakkehavn og sommeren forløp fredelig og rolig uten dramatikk av noe slag. På Bekkasinmyra derimot var forholdene også i år problematiske og vi fikk igjen en sterkt forkortet beitesesong.

Tekst **Tore Nesbakken** // Foto **Leif-Dan Birkemoe**

Tilbake til normalen på Bakkehavn

I det niende året med beiting på Bakkehavn var alt tilbake til det vanlige. Sauene ankom beitet 2. juni, dvs. til den tid de skal og bør være på plass. Også hva gjelder eier av sauene, var vi tilbake til det kjente. 4 søyer og 7 lam ble denne dagen utplassert av Lise Hartvigsen fra Nittedal. Mens sauene i fjor var av rasen norsk spælsau, var vi i år tilbake til den moderne norske sauerasen. Bakkehavnbeitet er stort og det kunne gjerne vært flere dyr, men de som har vært der har igjen gjort en god jobb. Beitet framstår i fin forfatning.

Som sagt, sesongen har forløpt uten dramatikk og det er egentlig ikke så mye mer å berette annet enn at Lise var meget fornøyd da dyrene etter vel 3 måneder ble hentet tilbake til Nittedal den 12. september. Lammene hadde lagt godt på seg og blitt store og fete. Vi ser fram til 10 års jubileet for Bakkehavnbeitet neste år.

To søyer og et lam av totalt 4 søyer og 7 lam som beitet på Bakkehavn i sommer. De var alle av den moderne norske sauerasen. Foto: 8. juli 2016.

Bekkasinmyra

Det var sent utslipp av dyrene på Bekkasinmyra i år, først 22. juni var 3 kyr på plass. Som i fjor kom de fra Hilde Hammer Aukrust, Søndre Oppegård gård i Svartskog og var av den irske rasen Dexter. Allerede 28. juli ble de hentet tilbake. Rett i forkant av dette hadde et av dyrene klart å komme seg ut av beitet og ble påtruffet ute på jordet til Østensjø gård, men hovedgrunnen til at de ble hentet var nok at beiteforholdene på Bekkasinmyra ikke var tilfredsstillende. Med andre ord, som i fjor en sterkt amputert beitesesong.

Da beitet på Bakkehavn ble etablert var det nødvendig med en del rydding av busker og kratt, men mesteparten av arealet hadde allerede da vi startet karakter av eng/beite. På Bekkasinmyra var situasjonen en helt annen. Så godt som hele arealet var dominert av skog. For å rydde området for trær og kratt ble et meget omfattende dugnadsarbeid nedlagt av Østensjøvannets Venner og Foreningen ØX. Hogsten av trær førte til at frøbanken som hadde ligget latent i halvmørke under trærne eksploderte, og spesielt høymol har vokst opp i store mengder. Høymol er ikke en plante som kyr vil spise og rekker den å vokse opp før kyrne slippes vil den forsinke/hindre gresset i å vokse opp. Oppskudd fra trestammer etter felte trær og busker bidrar også til å begrense beitearealet. Resultatet er at beitekvaliteten reduseres.

De første årene hadde vi skotsk høylandsfe på beitet. Dette er en tøff rase som håndterte de røffe forholdene på en grei måte. Dexter-feet er nok mer følsomt. Uansett hvilken rase som skal settes ut, tiltak for å bedre tilgjengeligheten på gress må gjennomføres om beitet skal fungere. Dette vil bli en omfattende jobb. Dugnadsgjengen er imidlertid alltid beredt, og er allerede i gang med arbeidet.

Ny skole og nytt bad på Manglerud

Adkomstvei skaper problemer

Av **Amund Kveim**

På Manglerud etableres det nå en ny stor skole ved at den gamle barneskolen og videregående skole slås sammen til en stor barne- og ungdomsskole. Videre er det planer om å rive det gamle badet og erstatte dette med et nytt stort bad ut mot Plogveien.

For den nye skolen er det planlagt en stor felles skolegård. Dessverre ser det ut til at man «glemte» at adkomstveien til idrettshallen går tvers gjennom dette området. Kombinasjonen av biltrafikk og skolebarn er selvsagt uheldig og det utredes derfor alternativ adkomstvei, både til idrettshallen, ishallen og østsiden av den gamle videregående skolen. Dette mener Undervisningsbygg best kan løses ved å etablere kjørevei ute i Østensjø-området Miljøpark, rundt hele området.

På bekostning av natur

Dette liker vi i Østensjøvannets Venner dårlig. Vi aksepterer ikke at dårlig planlegging og ønsket om å legge stadig mer aktivitet inn i dette området skal gå på bekostning av natur, miljø og friluftslivsinteresser. Vi trodde Miljøparkens grenser en gang for alle ville stanse slike forslag. Området sør, øst og nord for Manglerud skole og idrettspark er i dag et stille område uten trafikk. Riktignok foregår det svært mye ulovlig kjøring og parkering her, og det er noe vil lenge har klaget over til Bymiljøetaten.

For mye kjøring

Det er allerede for mye kjøring og for få parkeringsplasser i dette området, og naboer klager over omfattende parkering i boligveiene rundt. Både den nye store skolen, ishallen og idrettshallen genererer mye kjøring og aktivitet allerede, og det er derfor en dårlig ide å legge et nytt bad nettopp hit. Man bør i stedet søke alternativ plassering, fortrinnsvis nær kollektivknutepunkt. Uansett er det å legge biltrafikk (privatbiler, nyttekjøretøy og busser) inn i miljøparken en svært dårlig ide.

Planarbeidet har startet og Østensjøvannets Venner har levert sitt høringssvar. Mer informasjon om denne saken finnes på Plan- og bygningsetatens saksinnsyn på nettet (saksnr. 201605501).

Forslaget med nytt bad mot Plogveien og kjørevei østover til turveien som kommer opp Manglerudbakken, for så å fortsette rundt ishallen og idrettshallen, dvs. ute i Østensjøområdet Miljøpark. Dette liker Østensjøvannets Venner dårlig. Illustrasjon: Undervisningsbygg og Asplan Viak, presentasjon fra Informasjonsmøte om plansak for nytt bad og adkomstvei til idrettsanleggene ved Manglerud skole 19.10.2016 på Manglerud skole.

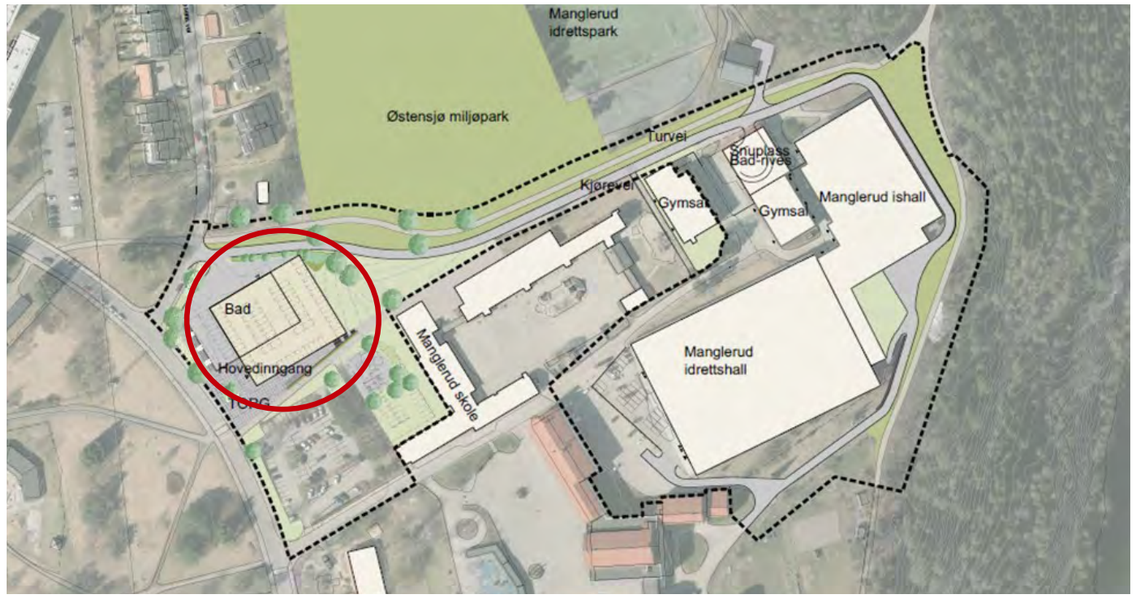

Den store nordiske krig

– oberst Peter Jacob Wilster fra Abildsø gård og familiens overløpere.

I år er det 300 år siden Karl XIIs felttog mot Christiania. Invasjonen minnes med lokale arrangementer, utstillinger og publikasjoner i de områder som ble berørt. Felttoget fant sted under Den store nordiske krig (1700-1720) og har en storpolitisk ramme med mange land involvert. Abildsø gård var under krigen eid av en offiser sentralt plassert i forsvaret av Norge. Han satte varige spor etter seg fra denne periode i vår militærhistorie.

Tekst og foto **Leif-Dan Birkemoe**

Oberst Wilsters instruks til en speider i 1716: "Du skal ri så langt som til de begynner å skyte. Ikke alle kuler treffer".

Den store nordiske krig 1700-1720 omfattet et landområde forskjellig fra det vi i dag vanligvis forbinder med Norden. Det skyldes i stor grad Sverige som gjennom erobringer ble et stormaktvelde med landområder på begge sider av Østersjøen. For Danmark-Norge var tapene av tidligere besittelser et tungt slag som kongemakten ønsket å hevne. Heller ikke Russland og Polen kunne akseptere landavståelsene. Ufredstidene for Norge begynte egentlig ikke før i 1709 da Danmark erklærte krig mot Sverige. Krigen er også kalt Elleveårskrigen fordi den brøt ut i 1709 og varte til 1720.

Bakås skanse ved Ellingsrud

En av de som har bidratt til oppklaring om felttoget mot Christiania i 1716, spesielt omstendighetene rundt angrepet på Bakås skanse ved Ellingsrud der Karl XII måtte endre sine planer, var Kjeld Magnussen (1924-2016), tidligere byantikvar i Oslo. Han bodde i Jøranstien ved Østensjø gård og kjente godt til de historiske forsvarsanleggene i Norge som fikk avgjørende betydning for utfallet av krigen. Eierne av Abildsø gård fikk i artikkelserien *Karnappmannen* (Sothøna nr. 20 i 2000 - nr. 39 i 2010) kulturhistorisk omtale av folkloristen og Ibsen-kjenneren Erik Henning Edvardsen. Oberst Wilster har i disse sammenhengene vært omtalt i Sothøna tidligere, men utstillinger og publikasjoner ved markeringen av 300-år for felttoget til Karl XII i 1716 har nok en gang aktualisert historien om Wilster-familien på Abildsø gård.

Omfattende utbygging av festningsanlegg

I annen halvdel av 1600-årene ble det satt i gang omfattende utbygging av festningsanlegg i Norge. Det krevde store investeringer som kanskje bare kan sammenlignes med oljeinvesteringene i Nordsjøen, slik sivilarkitekt og tidligere byantikvar Kjeld Magnussen (1924-2016) skrev i Sothøna nr. 9 i desember 1994. Det trengtes ekspertise til å mestre disse store arbeidsoppgavene, og i 1650-årene kommer de første ingeniøroffiserer til Norge. Det er utlendinger utdannet ved Europas beste læresteder. De har sin praksis fra bygging og erobring av festningsverk i Frankrike, Tyskland og Nederlandene, der teoriene i den militære byggekunst utprøves i ustanselig ufred.

I 1684 opprettes den Norske Fortifications Etat som tar hånd om forsvarets byggearbeid i krig og fred. Etaten er ikke så stor i antall, men den er mektig i autoritet og rekrutteres blant de beste offiserer, skriver Kjeld Magnussen som var tilknyttet Nasjonale Festningsverk og ble regnet som Norges fremste festningsekspert. To av disse ingeniøroffiserer fra fortifikasjonsetaten eide Abildsø gård sammenhengende fra 1689 til 1744. Begge bodde i årevis på gården, selv om deres militære plikter og forskjellige oppgaver brakte dem så å si over hele landet. De ble begge oberster og satte varige spor etter seg i vår militærhistorie, både som bygningskyndige og som uredde feltoffiserer. I det følgende skal vi belyse hendelsene rundt den første av disse offiserene, oberst Peter Jacob Wilster, eier av Abildsø gård fra 1689 til 1719.

Peter Jacob Wilster

Peter Jacob Wilster (1661-1725) født i Tyskland, var sønn av oberstløytnant og felttøymester (øverstbefalende for artilleriet) Johan Jacob Wilster fra Holsten. Via den danske hær kom Peter Jacob Wilster til Norge som ingeniørkaptein 18. november 1684 og var med fra starten i den Norske Fortifications Etat. Allerede 29. desember 1684 giftet han seg med en datter av zahlkommissarius og proviantforvalter i Drammen Dominicus Braunmann, Marie Sophie (1662-1744). I 1689 kjøpte Wilster både Abildsø (inklusive Haslefet) og Langerud gård av major ved Akershus nasjonale infanteriregiment og sjef for Sandsværske kompani, Paul Mathiesen (ca. 1650-1704) og hustru Lisbeth Sophie Grüner (1663-1689).

Egenrådig og vrang

Peter Jacob Wilster hadde tilsyn med festningsarbeidene i store deler av landet, bl.a. Trondheim og Kongsvinger og var fra 1712 til 1716 kommandant i Fredrikstad. Flere kilder viser at han var ganske egenrådig og vrang, noe som førte både til arrestasjoner og avskjed i nåde fra sin konge. Han ble stilt for krigsrett i 1718 «for hans sælsomme Konduite og deraf følgende Soupçon» (mistanke), men

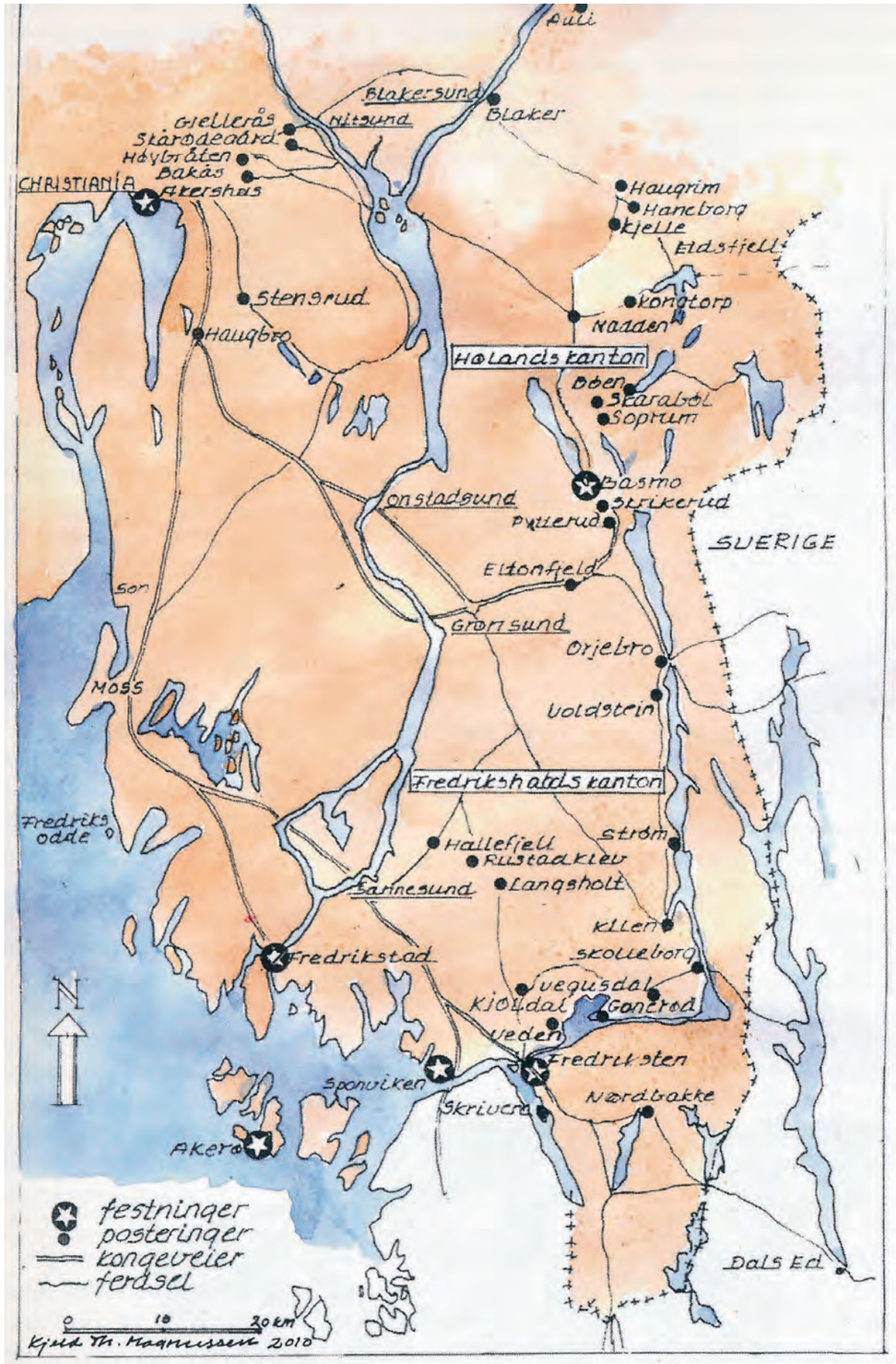

Kartet viser de viktigste befestninger og hovedveifar under Den store nordiske krig. Stensrud postering er avmerket som viktig forsvarsverk på vinterveien mot Christiania. Illustrasjon av Kjeld Th. Magnussen i boka *Svensk angrep – norsk forsvar- Christiania 1716. Ivar Bu- Jan Lillejordet- Kjeld Th. Magnussen, side 29.*

frikjent av kongen. Deretter ble han kommandant i Glückstadt (ved Elben i Schleswig-Holstein), men også her fikk han reprimander. Da intet hjalp fikk han avskjed i 1720 for han hadde vist seg å være «kontrær i Efterlevelsen av vore givne Ordrer, havde brouilleret sig med Civile og militære og gjort Indgreb i vore Befalinger». De siste år bodde han i Hamburg og døde i 1725. General W. Løvendal gir følgende karakteristikk av ham: «han er snurrig og giver en mer at bestille med sin Vigtighet enn 3 andre Oberster, men han har sine gode Egenskaber, og sitt Artilleri holder han i god Orden». Peter Jacob Wilster solgte i 1719 Abildsø gård til sin yngre kollega Michael Sundt (1679-1753).

Forsvarsanlegg og befestninger omkring Christiania

I 2004 holdt Kjeld Magnussen foredrag i Søndre Aker Historielag om «***Forsvarsanlegg og befestninger omkring Christiania***» fra tiden rundt Den store nordiske krig.

Landforsvaret på 1700-tallet var basert på de store festningene i Sør-Norge. Støttepunkter for armeen var skanser inne mellom festningene. Hannibalfeiden var starten på skansene i 1644, da det gikk ut ordre fra København om å sperre alle grenseoverganger fra Sverige. Man lagde forhugninger, felte trær og bygget forskansninger. De var ikke så effektive sperrer, men ga beskyttelse mot de våpen man hadde den gangen. I 1716-felttoget til Karl XII ble en speider sendt ut med følgende ordre: "Du skal ri så langt som til de begynner å skyte. Ikke alle kuler treffer", var oberst Wilsters instruks til speideren.

Skansene er i stor grad blitt borte i løpet av historiens gang og er ofte vanskelig å finne igjen i terrenget. Det var i alt syv skanser som beskyttet Christiania, hvorav to lå sør for byen, Haugbro og Stensrud. Skansene lå ved hovedveiene inn til byen. Stensrud skanse er av særlig interesse for Østensjøområdet.

Accurate Carte funnet i København

Eksistensen av kart over skansene fra den tid de ble anlagt har lenge vært kjent, fortalte Kjeld Magnussen. Men hvor kunne de være? Noen år etter foredraget ble Kjeld Magnussen, Jan Lillejordet og Ivar Bu som fra Byantikvaren i Oslo (den gang Hans Jacob Hansteen) var gitt støtte til å klarlegge detaljene rundt forsvarsverkene på Bakås, møtt med velvilje i København. Det viste seg at kartet befant seg i Hennes Majestets Dronningens Håndbibliotek på Amalienborg slott. De fikk lov til å avfotografere kartet som benevnes *Accurate Carte*. Kartet med utsnitt av skansene er gjengitt i det hefte de tre forfatterne daterte februar 2011 under tittelen *Svensk angrep – norsk forsvar. Christiania 1716.*

Stensrud skanse

Kartet med Stensrud postering - *Postirung von Stenserud bey Langen. 1 meil von Christiania*- viser at det er vinterveien fra Enebakk som er inntegnet. *Weg von Christiania über Langen nach Basmo*, står det skrevet på kartet. Basmo festning lå i Rødnes og ble nedlagt i 1745. Den eneste gården som er tydelig avmerket mellom Stensrud skanse og Christiania er Abildsø, kanskje ikke så underlig når Peter Jacob Wilster var ansvarlig for forsvarsverkene. Også andre kart fra den tiden har Abildsø avmerket. Obersten som var tysk av fødsel hadde trolig god kontakt med karttegnerne. Det militære språket var tysk og tegnerne hadde dårlige kunnskaper i norsk. Den tids karttegnere hadde store problemer med avstander og innbyrdes størrelsesforhold. Slike kart må tolkes med tålmodighet, understreker forfatterne. Det fremgår klart ved å studere *Accurate Carte* som dekker kjente navn og avstander.

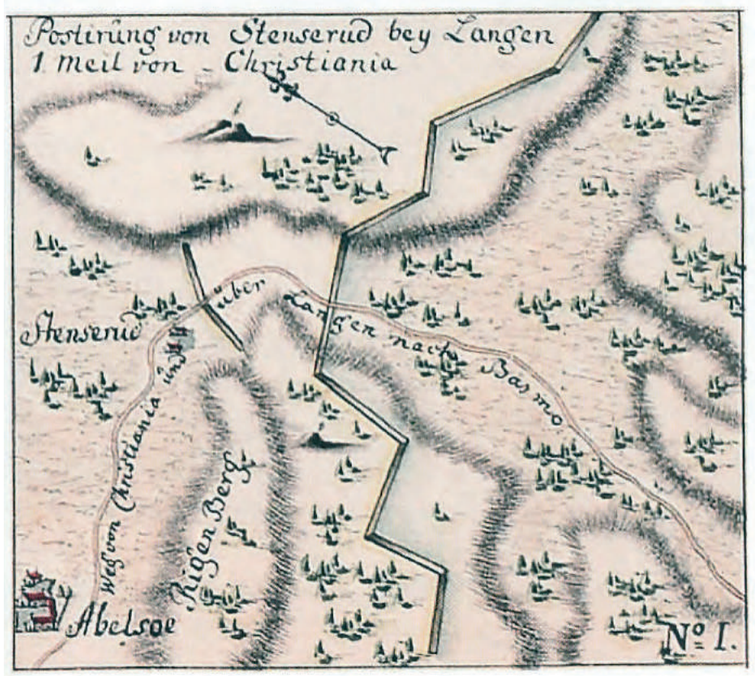

Over: Stensrud postering. Abildsø gård er tydelig angitt, faktisk med flere bygninger. Utsnitt av ***Accurate Carte*** fra *Svensk angrep – norsk forsvar- Christiania 1716. Ivar Bu- Jan Lillejordet- Kjeld Th. Magnussen, side 40.*

Venstre: Peter Jacob Wilster. Kilde: Fredrikstad bys historie. Bind I. Kjøpstad og festningsby 1567-1767, side 297. General W. Løvendal har gitt han følgende karakteristikk: «han er snurrig og giver en mer at bestille med sin vigtighet enn 3 andre oberster, men han har sine gode egenskaper, og sitt artilleri holder han i god orden».

Den vestre vinterveien

Reidar Fønnebø (1920-2010) har i sin bok *Oldtidsveger, slep og kongeveger*, Orion Forlag 2004 en god beskrivelse av denne vinterveien som han kalte «Den vestre vinterveien i Østmarka». Fra Bryn over Alna opp til Østensjøvannet frem til Smedbergbekken ved brenneriruinene med Abildsø gård i vest, over til Langemåsan eller Abildsømyra med Bjørnsenskogen (ved dagens E6), videre øst for Mortensrud og Klemetsrud nær Kjærnsli og over Store Stensrud. Veien gikk ikke over Stensrudtjærnet, men langs strandkanten på østsiden, videre over Lille Stensrud. Herfra tok veien en mer sørlig retning på vestsiden av Sagtjernet og østenfor Siggerud. Den passerte Siggerudsaga over Bekken fra Bråtetjernet og så den gamle ferdselsleden utover Langen, det lange vassdraget helt ut mot Enebakk-områdene.

Kjeld Magnussen uttalte under foredraget at forhugningene fant sted sør for Stensrud gård. Hvor posteringen nøyaktig lå er vanskelig å bestemme. Sannsynligvis lå den litt den opp på kollen før broen ved Sværsvann.

Skansen på Stensrud var en effektiv barrikade som stoppet angriperne i å velge denne veien mot Christiania. Wilster var nok klar over denne vinterveiens strategiske betydning, veien gikk jo rett utenfor stuedøra på Abildsø. Bekreftelse på skansens eksistens får vi fra en rettsprotokoll. På Akerstinget den 23. oktober 1716 søkte Christian Stensrud om 40 Rdl i erstatning for skogen som var hugget til «*Herrebraater*», altså trær som sperret adkomsten. De pengekrav som han og hans naboer la frem i retten skyldes fremferden til både fienden og egne militærstyrker. Christian Stensrud bodde i 1716 på Store Stensrud (Gnr.173), ifølge Henning Sollids bok *Akersgårder*. Det er ellers ingen rapporter om kamphandlinger sør for byen.

Om Wilster var spesielt interessert i vinterveier vites ikke. Men i 1713 kjøpte han Lambertseter gård fra boet til avdøde biskop Munch, solgte gården noen måneder senere, men beholdt Langemosen som nå delvis ligger under E6. Uansett fikk Wilster en fin slåtteeng samtidig som grensetvisten med naboen ble løst. Senere ble Langemosen benevnt Abildsømosen eller bare Måsan. (Sothøna nr. 24 og Erik Opsahl og Ivar Sekne: *Fra bønder til blokker. Historien om Lambertseter - Norges første drabantby*).

Familiens overløpere

Oberst Peter Jacob Wilster var en dyktig, men som vi har påpekt, egenrådig militær. Om familiens syv sønner fortelles det at flere gjorde en strålende militær

Peter Jacob Wilster:
- Født 1661.
- Fyrverker 8.1.1676.
- Stykkjunker og ansatt ved fyrverkerkammeret i København 24.8.1677.
- Stykkløytnant i Glückstadt 1680.
- Kom til Norge som ingeniørkaptein fra 18.11.1684.
- Kjøpte Abildsø gård i 1689.
- Stykkmajor og sjef for Trondheims artillerikompani 4.4.1693.
- Sjef for Kongsvingers artillerikompani 15.2.1698.
- Oberstløytnant av infanteriet 10.4.1700.
- Inspektør over festningsarbeidet i Norge og over artilleriet i de opplandske fetninger, Trondheim iberegnet, 5.2.1701.
- Generalkvartermester og sjef for den norske fortifikasjonsetat 1701-1710.
- Oberst av infanteriet 18.6.1704.
- Inspektør over festningsarbeidet i Fredrikshald, Sponviken, Akershus, Basmo, Kongsvinger, Christiansfjell og Trondheim 19.9.1707-10.12.1710. Samtidig inspektør over alt felt- og festningsartilleri i Norge 11.11.1707 – 10.12.1717.
- Sjef for feltartilleriet 1709.
- Generalmajor av infanteriet og oberst av artilleriet 8.9.1712.
- Kommandant i Fredrikstad 8.9.1712 – 20.11.1716.
- Solgte Abildsø gård i 1719.
- Kommandant i Glückstadt 10.4.1719.
- Avskjed 21.10.1720.
- Død 2.4.1725.

Kilde: Bl.a. Carl Johan Anker: Biografiske data om 330 norske, norskfødte eller for nogen tid i den norske armé ansatte generalspersoner 1628-1885. Kristiania 1885, s. 284.

Festningsbyen Fredrikstad, depot og sentralt militært støttepunkt. Oberst Wilster var kommandant fra 1712-1716. Som festningsby hadde Wiltser også mye å gjøre med sivilbefolkningen og fikk mange klager. Han ble derfor regnet som en umulig kommandant. Illustrasjon av Kjeld Th. Magnussen i boka *Svensk angrep – norsk forsvar- Christiania 1716. Ivar Bu- Jan Lillejordet- Kjeld Th. Magnussen, side 30.*

karriere. Fra kildene får vi også innblikk i vanskelige forhold for en far med utpreget nasjonalt sinnelag, i alle fall i kongens tjeneste. Ikke alt kan ha vært strålende. Det stridbare kombinert med eventyrlyst ser ut til å ha vært et trekk blant flere i familien.

Peter Wilsters bror Daniel Wilster avanserte til sjef for den norske flåte i Nordsjøen. Etter å ha begått en forsømmelse i kongens tjeneste, noe som er svært farlig i et eneveldig styre, mistet han sin stilling som schoutbynacht dvs. kontreadmiral i 1712. Petter Wessel Tordenskjold (den gang løytnant) var en av de som kritiserte Wilster, til tross for at det var hans sjef. Daniel Wilsters svar på denne behandling var at han gikk over til fienden.

Daniel Jakob Wilster deltok i 1715 i slaget ved Jasmund (på den nordøstlige del av øya Rügen) der han kjempet tappert mot danske flåtestyrker, felte viseadmiral Just Juel og mistet selv et bein. Til belønning ble han forfremmet til viseadmiral. Wilster var en for urolig karakter til å finne seg til rette samme sted, snart vakte han misnøye i Sverige og forlot landet og fikk ansettelse i Russland ved den nyopprettede flåte. Den gang Sveriges fiende, men alliert med Danmark-Norge. I 1721 var han russisk viseadmiral og medlem av admiralitetskollegiet. Etter Peter den stores død i 1725 var Wilster en av de mest fremstående medlemmer av kollegiet, ridder av St. Andreas-ordenen og nøt stor aktelse. I 1727 ble han utnevnt til sjef for marineakademiet og i 1729 for marinebasen Kronstadt. Men så fikk han reprimande for sin oppførsel mot den dansk-russiske admiral Siewertz og året etter avskjed fra sin stilling på Kronstadt og ble forflyttet til St. Petersburg. Også der fornektet hans halsstarrighet seg ikke, ble stilt for krigsrett, men innen dommen var falt døde han i 1732. (Dansk biografisk Lexikon).

Eventyrere til Russland

I boka *Sjøormens Vel* av Ladislav Reznicek, E.A.C. Eikenes Forlag, Stavanger 1995, siteres en samtale mellom tsar Peter og hans admiral Nils Olsen fra Stavanger (1655-1717) alias Cornelius Cruys. Der fremgår det at tsar Peter I avsendte sitt hilsningsbudskap til kongen av Madagaskar 9. november 1723. En fregatt under kaptein Vilsters (Daniel Jakob Wilsters) kommando ble sendt av sted med brevet og instruks om å seile «gjennom Det danske Sundet og utenom Skottland og Irland…». Men skipet havarerte kort tid etter avreisen. Tsaren lot seg likevel ikke i første omgang avskrekke av dette, og han forberedte seg på å sende avgårde en ny ekspedisjon i januar 1724. Det kom imidlertid ikke lenger enn til planene. Således viste tsaren interesse for å leie noen eventyrere som tilbød ham sin tjeneste med et skip fra Sverige, men de svenske myndighetene nedla bestemt forbud mot dette.

Daniel Jakob Wilster må derfor nettopp ha vært en eventyrer med karriere langt ut over det militærfaglige. Og som trakk andre i familien etter seg.

Dominicus Wilster – den største forræder?

I 1715 deserterte stykkjunker (høyeste underoffisersgrad i artilleriet) Dominicus Wilster (1690-1720), Peter Jacob Wilsters sønn.

Karl XII ankom Stralsund (svensk garnisonsby) i november 1715 etter sitt lange ritt fra det daværende Ottomanske riket (Tyrkia), dit han trakk seg tilbake etter nederlaget i slaget mot tsar Peter den store i Poltava i 1709. Først julaften 1715 satte han foten på svensk jord etter mange års fravær. Hva var hans neste trekk? Kongen hadde trolig behov for gode råd. Og det fikk han av en norsk offiser! Flere kilder forteller at ideen til det svenske felttoget i Norge i 1716 kan ha blitt unnfanget i byen Stralsund ved Østersjøen i løpet av 1715.

I heftet *Svensk angrep- norsk forsvar. Christiania 1716* kan vi lese: Den unge overløper Dominicus Wilster ville til Stralsund, men lyktes ikke på grunn av den svensk-tyske beleiringen. Derimot kom han i kontakt med arveprins Fredrik av Hessen-Kassel (1676-1751) som var gift med kong Karl XIIs yngste søster Ulrike Eleonora. Her fremførte Dominicus Wilster sin strategi om at han kunne bidra med viktige opplysninger om det norske forsvaret. Arveprinsen (konge av Sverige fra 1720) og Dominicus Wilster innledet et samarbeid om planlegging av et mulig felttog mot Norge.

Studien ble så godt mottatt av arveprinsen at angrepsplanen om enn i noe modifisert utgave ble sendt svenskekongen den 9. desember i 1715. Karl XII var på det tidspunkt opptatt med et angrep mot Sjælland og København. Da dette angrepet måtte oppgis i desember på grunn av værforholdene, fanget kongen umiddelbart interesse for Dominicus Wilsters forslag.

Arveprinsen ble derfor i januar måned sendt til Gøteborg for å gjøre de nødvendige forberedelser til et snarlig felttog, denne gang mot Norge. Forutsetningen for et angrep mot Norge var at det måtte skje på en tid av året hvor det enda var vinter i landet.

Dominicus Wilster kjente godt til det norske forsvar, det må være hevet over tvil. Festningsverk i Norge og rundt

1

4

2

3

5

1. Kongsvinger festning. Oberst Wilster var sjef for Kongsvingers artillerikompani i 1698. I tiden som inspektør over festningsarbeidet var han her også på besøk. Glomma flyter rolig og dannet en tydelig barrikade mot øst som ble ytterligere forsterket da festningen ble opprettet i 1682. Bildet er tatt 8. august 1957.
2. Norske dragoner fyrer løs med munnladningsgevær på Bakås skanse 29. mai 2005 i anledning rehabiliteringen av skansene. Skansene ble fredet 26. mai 2014. På dagen 300 år etter angrepet, 14. mars 2016, var det et tilsvarende arrangement som i 2005.
3. På Skapernort («det skarpe hjørnet»), Akershus festning, står det to meget gamle 24 punds kanoner fra 1570 med Christian IVs monogram. Her sto de under Karl XIIs beleiring i 1716 da oberst Wilster var ansvarlig for artilleriet. Bildet er tatt 3. juli 2016.
4. Wiltser var oberst for artilleriet fra 1712. Denne 1 punds kanonen hadde en rekkevidde på 1800 meter, veide 110 kg og ble trukket av to hester etter hverandre. Bildet er tatt 27. august 2016 under et «angrep» på Linderud gård.
5. Karl XII (1682-1718) etter maleri i Åre kirke. Bildet er tatt 26.05.2016.

Fantasiskisse av Bakås skanse. Rekonstruksjon av hovedskansens vestre flanke med tømmer og steinmur. Illustrasjon av Kjeld Th. Magnussen i boka *Svensk angrep – norsk forsvar- Christiania 1716. Ivar Bu- Jan Lillejordet- Kjeld Th. Magnussen, side 46.*

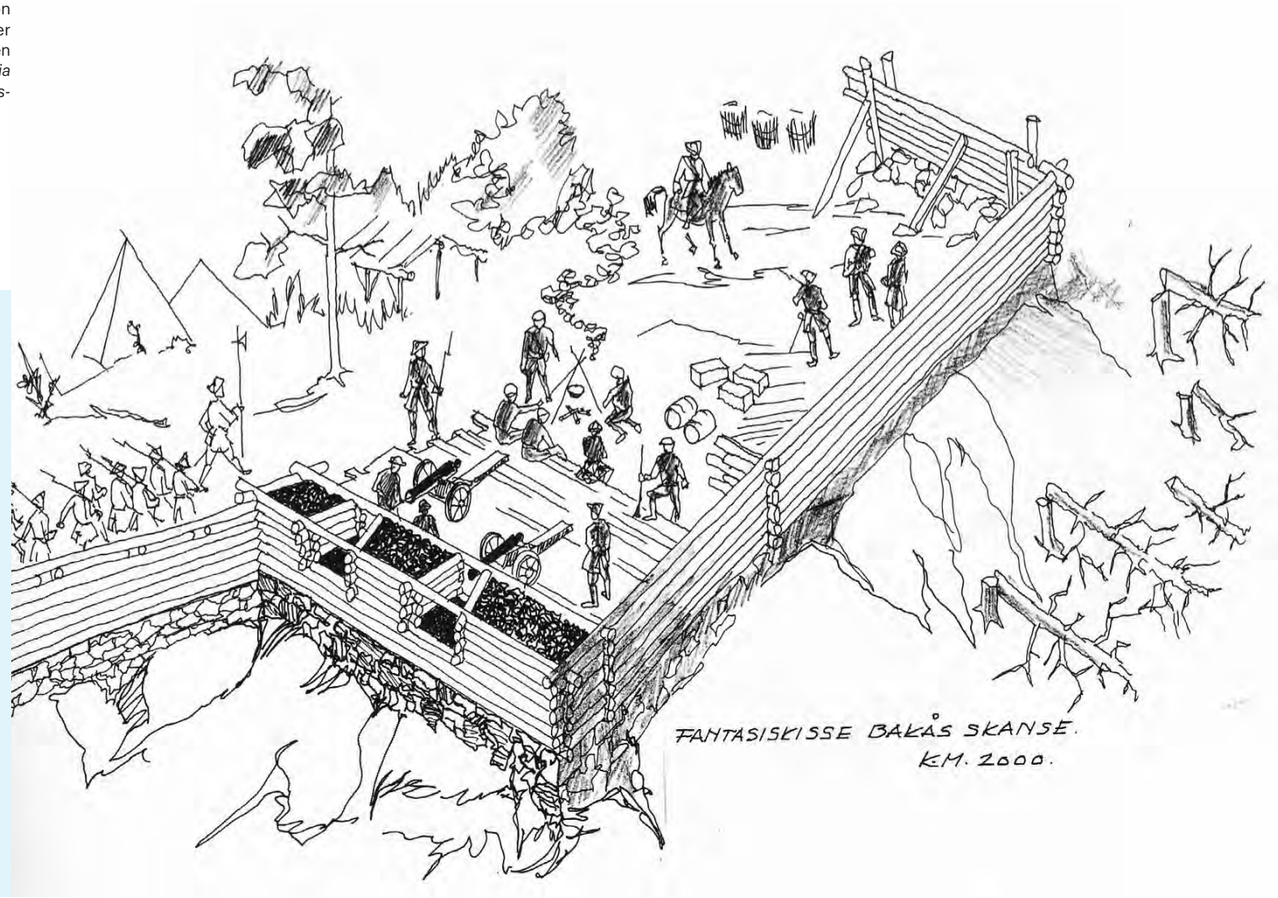

MINNEORD

Tidligere byantikvar, Kjeld Magnussen fra Jøranstien døde 25.04.2016, 92 år gammel. Under hans ledelse av embetet støttet byantikvaren solid opp om arbeidet som ble utført for å få laget en verneplan for området. I et brev av 28.01.1989 fikk Oslo kommune, Byplankontoret tilsendt en faglig begrunnet oversikt over samtlige kulturminner rundt Østensjøvannet der han foreslo å utvide Miljøvernkontorets forslag til landskapsvernområde. Forslaget fikk navnet "Kulturlandskapsvernområde Østensjø - Abildsø". Brevet ga en solid støtte til det arbeidet Østensjøvannets Venner la ned på den tiden for å få stanset utbyggingsplanene på Abildsø gård og andre steder i områdene rundt Østensjøvannet. Vi takker Kjeld Magnussen for solid samarbeid og lyser fred over hans minne.

Illustrasjonene i artikkelen er gjengitt med hans kone Ragnhilds tillatelse.

Østensjøvannets Venner

Christiania hadde han trolig detaljkunnskap om fra sin far, egen oppvekst og militær tjenestetid. Stensrud skanse og vinterveien forbi Abildsø og over Østensjøvannet var steder han kjente godt. Ingen tvil om at han hadde viktige opplysninger om det norske forsvaret.

Dominicus Wilster, heter det, forsvant deretter ut av historien og døde i 1720.

Andre kilder trekker noe av det Dominicus Wilster fortalte svenskene i tvil fordi han skal ha oppgitt feil styrkeforhold i Norge. På den annen side var både høyere og lavere offiserer ofte en brikke i et større spill, gjerne da i politisk sammenheng, også med tanke på egen posisjon. Dessuten var de allierte i krigen mot Sverige langt fra samstemte og kunne være direkte motparter, slik det var mellom Fredrik IV og tsar Peter. Ville Russland på lengre sikt bli en større trussel enn Sverige?

På utstillingen *Akershus beleiring 1716* som i 2016 har vært vist i besøkssenteret på Akershus festning kan det ikke lenger herske tvil om den norske overløperens hjelp til fienden:

«Allerede tidlig i 1715 hadde svenskene fått etterretninger om lokale norske forhold gjennom en overløper, artilleriløytnant Wilster. Offiseren hadde tjenestegjort ved flere norske festninger og satt med viktig informasjon. Wilster hadde rådet svenskene til å angripe Norge på vinterstid og ga dem råd om hvordan man best mulig burde disponere en angrepsstyrke».

Akershus festning under beleiring

I snaut 40 dager var Akershus festning beleiret. Svenskene hadde ikke beleiringskanoner med seg, de sto igjen i Gøteborg, kun mindre kanoner som ikke var sterke nok til å bryte gjennom. I tidsskriftet til Selskapet til Oslo byes vel, St. Halvard nr. 2 2016, gjengis to brev til kong Fredrik IV, det siste datert 23. april 1716. Brevet tar bl.a. opp kvaliteten på kanoner og krutt: «For øvrig vil jeg ikke unnlate å underrette Deres Majestet om at mange av våre bomber ikke holder mål. Det er svært få som eksploderer. I det øyeblikk de skytes ut av morteren, brenner tenderen godt, men når bomben eller granaten faller, slukker tenderen. Jeg har spurt artillerimajor Meyer om årsaken, men det eneste han vet er at oberst Wilster har fått laget dem for feltartilleriet. Jeg har undersøkt et par av dem for å se om kruttet var i orden. Kruttet var som det skulle være, og feilen må ligge i tenderen. Ikke engang kanonene som er levert fra Larvik er å stole på. De skal så vidt jeg vet være prøveskutt to ganger. Siden min forrige rapport har enda en av kanonene eksplodert. To personer ble skadet og en artillerikonstabel ble drept».

Fredrikstad festning

Oberst Wilster var på Fredrikstad festning som kommandant i beleiringsdagene, men som artillerist og ingeniøroffiser for festningsverkene var han også medansvarlig for krigsmateriellet på Akershus festning. Men det var som kommandant på Fredrikstad festning at han gjorde seg bemerket.

Noe forsøk på å angripe Fredrikstad ble ikke gjort, og svenskene fortsatte videre nordover allerede 15. mars. På Moss ble det lagt igjen en styrke som skulle bevokte depotet der. Da Wilster fikk underretning om dette, sendte han av sted en del fotfolk og ryttere som tok seg fram dels sjøveien og dels landeveien og overrasket svenskene på Moss. Mange ble tatt til fange, og forrådene ble ført til Fredrikstad.

Wilster var *en umulig kommandant* forteller historien. Han kom til byen høsten 1712 etter den store brannen, på en tid da innbyggerne i høy grad trengte hjelp og forståelse. I stedet fikk de en kommandant som mer enn noen av hans forgjengere neglisjerte de sivile interesser. I 1713 strømmet klagene inn over hans overgrep. Det nyttet ikke å stevne kommandanten for retten, for han møtte ikke. Han anerkjente ingen annen som sin øvrighet enn kongen. Når Wilster forlot stillingen som kommandant på Fredrikstad festning den første mai 1716, dvs. før Karl XII hadde trukket seg ut av Norge, så skyldes det at han kom i et uheldig lys fordi hans bror og hans sønn hadde gått over til svenskene. Den offisielle fratredelse er oppgitt til 20.11.1716.

Når Wilster forlot festningen var det ikke som følge av innbyggernes mange klager. Men det må innrømmes at festningen hadde tapt en dyktig kommandant som hadde utrettet adskillig for å sette den i forsvarlig stand, heter det i Fredrikstad bys historie.

Jobben som inspektør i den norske fortifikasjonsetat over alt felt- og festningsartilleri i Norge beholdt han til utgangen av 1717. I tillegg måtte han sikkert ta seg av Abildsø gård som han solgte i 1719.

Oberst Wilsters retrett

Det vi vet om oberst Peter Jacob Wilster og hans familie tyder på at forholdene ikke alltid kan ha vært preget av enighet. Temperamentet til gårdeieren var ikke greit, egenrådig og vrang som han kunne være. Overløperne kan neppe ha bygget opp samholdet i familien. For obersten ble belastningen så stor ved familiens to forrædere at han trakk seg som kommandant på Fredrikstad festning, solgte Abildsø gård og forlot landet.

Kilder/litteratur:

- *Svensk angrep – norsk forsvar- Christiania 1716. Ivar Bu- Jan Lillejordet- Kjeld Th. Magnussen: Boka datert i februar 2011.*
- *Foreløpig rapport om Skansene på Bakås. Historikk 1716 og undersøkelser 1999-2000. Ivar Bu, Jan Lillejordet, Kjeld Magnussen. Oslo 2000.*
- *Fredrikstad Bys historie. Bind I. Kjøpstad og festningsby 1567-1767. Martin Dehli. Utgitt av Fredrikstad kommune 1960.*
- *Kongsvinger festnings historie. Vakten ved Vinger – Kongsvinger festning 1682-1807. Per Erik Rastad. Utgitt ved hovedkomiteen for Kongsvinger festnings 300-års jubileum 1992.*
- *Utstilling på Akershus festning i 2016: 1716 Beleiringen.*
- *Beleiringen av Akershus festning 1716. Harald Moberg, konservator for Akershus slott og festning fra 1988 til 2015 i St. Hallvard nr. 2 2016.*
- *Utstilling om Peter Wessel Tordenskjold på Karljohansvern, Marinemuseet i Horten 2016.*
- *Det Norske Geworbne Regiments Leib Compagnie 1708 leir og oppvisning på Linderud gård 27. august 2016.*
- *Carl Johan Anker: Biografiske data om 330 norske, norskfødte eller for nogen tid i den norske armé ansatte generalspersoner 1628-1885. Kristiania 1885, s. 284.*
- *Ved Karl XIIs død. Fredrikstens beleiring i 1718 – myter og fakta. Kjeld Th. Magnussen. Valdisholm forlag 2007.*
- *Oldtidsveger, slep og kongeveger i Oslo og på Østlandet. Reidar Fønnebø. Pax forlag, Oslo 2004.*
- *Notater fra foredrag av Kjeld Magnussen i Søndre Aker Historielag 22.01.2004 om «Forsvarsanlegg og befestninger omkring Christiania» fra tiden rundt Den store nordiske krig.*
- *Nordens Løve – Karl 12. i Norge. Alf E. Bjerke. Achehoug, Oslo 1992.*
- *Sothøna nr. 9 1994: Ingeniøroffiserene på Abildsø. Kjeld Magnussen*
- *Sothøna nr. 11, 1995 og nr. 12 1996: Vinter- og sommerveien gjennom Østmarka. Reidar Fønnebø.*
- *Sothøna nr. 20 2000 – nr. 39 2010. Artikkelseserien «Karnappmannen». Erik Henning Edvardsen.*
- *Akersgårder. Hovedbølenes eierrekker. Henning Sollid. Akers Sognesleskap. Oslo 1947.*
- *Sjøormens Vel av Ladislav Reznicek, E.A.C. Eikenes Forlag, Stavanger 1995*

Web-sider:

- *www.geni.com/people/Peter-Jacob-Wilster/6000000020447627557.*
- *http: Dansk biografisk Lexicon: www.bing.com/search?q=Peter Jacob Wilster.*

Hegre og skarv

Foto **Anne Kari Norland, 15. september 2016.**

Hegre og skarv har i høst vært faste gjester ved Østensjøvannet. På den såkalte «Påskeøya» rett utenfor utløpet av Bølerbekken har de vanligvis tatt seg en pause i fiskingen. Øya ble utbedret sist vinter for å gi plass til hekkende hettemåker. På høsten overtok hegre og skarv. Mangt et opptrinn fuglene i mellom ble observert fra landsiden der det gjerne er flere fotografer som følger med.

Hegren og skarven betrakter hverandre med respekt, men hvem har rett til fisken i vannet?

Diskusjonen tiltar og uenigheten er ganske tydelig.

Denne abboren er min, ligg unna!

Det er meg som er konge her, mener hegren med fisken i nebbet.

Kunstverkene på Bøler t-banestasjon

I april fikk fem stasjoner på Østensjøbanen kunstnerisk utsmykning - Skullerud, Bogerud, Bøler, Ulsrud og Oppsal. Det vekket mange kommentarer, ikke minst på sosiale medier. Mest villmark er det i verkene på Bøler.

Tekst og foto **Leif-Dan Birkemoe**

Fremtredende internasjonale kunstnere står bak verkene. Prosjektets kunstnere har satt sitt preg på bybildet i mange forskjellige land, nå også i Oslo, heter det i en pressemelding fra Sporveien.

Sporveien har lang tradisjon med å inkludere kunst på t-banestasjoner. Gjennom arbeidet med «Sporveiskunst» ønsket Sporveien å legge til rette for at stasjonene blir viktige og gode byrom for formidling av kunst og kulturopplevelser. Arbeidet ble gjennomført i nært samarbeid med Kulturetaten i Oslo kommune. Dette gatekunstprosjektet på Østensjøbanen tilfører fem nye og flotte temporære kunstverk til t-bane nettet vårt, uttaler Torgeir Kristiansen, konserndirektør for kommunikasjon- og marked i Sporveien i pressemeldingen.

Kulturetatens direktør Hilde Barstad minner i samme pressemelding om at Kulturetaten har lang tradisjon med å vise kunst i offentlig rom. Oslo kommunes kunstordning, som etaten administrerer, gjennomfører både permanente og temporære kunstprosjekter innendørs og utendørs. For Kulturetaten er det viktig at kunst kommer hele byen til gode. Det er derfor ideelt å samarbeide med Sporveien som disponerer noen av byens beste eksponeringsflater, legger hun til.

Sothøna synes Bøler t-banestasjon har kunstverk som passer godt med nærheten til Østensjøvannet naturreservat.

Denne nøtteskriken hører hjemme i Østmarka, har kunstneren Diana Ailin Kalmer Kinnerød uttalt. Men den er også hyppig observert ved Østensjøvannet. Bøler stasjon 24. august 2016.

I et intervju under arbeidet med kunstverket på Bøler (Nordstrands Blad) uttaler kunstneren Diana Ailin Kalmer Kinnerød fra Oslo at til dette kunstverket hentet hun inspirasjon fra møte med en salamander i Ulsrudvann. For en som ikke er ekspert kan dette ved første øyekast kanskje minne om en gjedde. Bøler stasjon 24. august 2016.

Gråor og svartor – fra gulhvit til varmt, gyllent preg

Tre- og krattvegetasjonen på øyer og langs bredden av Østensjøvannet består stort sett av kjente tresorter, gråor, svartor, selje, bjørk, vier, hassel og osp for å nevne noen vanlige arter. Men på vinterstid er det ikke alltid lett å bestemme hvilke treslag som felles under skjøtselsarbeidet.

Tekst og foto **Leif-Dan Birkemoe**

Fargeendring

På øya vest for lekeplassen som ble ryddet i vinteren 2016 skjedde en fargeendring på en del av stubbene som fikk flere til å stusse, trolig stubber av gråor eller svartor som liker fuktige voksesteder. Skogtyper med svartor kan bli nærmest sumpaktige, slik det er i et område på vestsiden av Østensjøvannet. Trær vi felte 12. januar 2016 hadde synbart endret farge på stubben da vi fortsatte på samme sted 26. januar.

Et søk på nettet ga raskt treff på Skogveven.no som er hjemmesiden til Skogbrukets kursinstitutt med et fyldig skogleksikon. Her leser vi om gråor og svartor bl.a.:

«Veden er gulhvit som nyhogd, men på grunn av oksydasjon får den snart en oransjegul til brunrød farge. Selv om veden kan ha mange fargenyanser har den alltid et varmt, gyllent preg». Stubbene hadde altså gjennomgått en oksydasjonsprosess og fremsto unektelig som vakre. Videre lesning avdekker at vi har en edel tresort foran oss:

Mahogny

«Or egner seg til forskjellig interiør som møbler, kjøkkeninnredninger, panel og gulv. Gjennomfarget orevirke blir også brukt til å imitere andre mørkere tresorter som mahogny. Or kan videre brukes i musikkinstrumenter, billedrammer, blyanter og skaft, samt som emner for treskjæring og dreiing». Treet var nesten for edelt til å være felt.

Erosjonsvern og ved

«Gråor har betydning som erosjonsvern, særlig i leirjordsområder. Gråor er også mye nyttet til ved», leser vi videre. Vi følte at det tross alt var riktig å felle trærne. Det vakre trevirke kom jo ikke til syne, kun en uryddig krattskog.

Vi holder svartor for å ha den mest jevne og vakreste fargen. Betegnelsen «Nordens mahogny» som også er brukt, er faktisk en god beskrivelse.

Trestubbenes brunrøde farge fikk området vi hadde ryddet til nesten å endre karakter med fargenyanser som skilte seg ut i det ellers hvite snølandskapet.

Den nyhogde orestubben 12. januar har gulhvit farge.

Samme orestubbe 26. januar har fått en vakker brunrød farge på grunn av oksydasjon.

Det kommer an på størrelsen

Plutselig slår tanken ned og griper meg med sine kalde jernklør:
- Hørte jeg gresshoppene?

Tekst **Morten Falck,** morfalc@online.no

Alle vet at gresshoppene spiller, alle har hørt dem spille i solvarme bakker - men alle er kanskje ikke like forberedt på at når de blir gamle, så vil de ikke lenger kunne oppfatte lyden av dette flittige spillet. Og det nytter ikke å skylde på gresshoppene. For de hopper og spretter blant stråene som før, og de er omtrent like mange som før. Men ørene våre blir dårligere med årene. En vakker dag er trommehinnene blitt for stive til å svinge med når gresshoppene spiller opp til dans. Først forsvinner lyden av de store, grønne løvgresshoppene, som spiller på sin måte, og lager en høy og fin tone i ettersommerens løvrike bladheng. Så forsvinner de små markgresshoppene, de som tikker som hissige urverk når augustsola stryker over bakker og berg. Og det er en ganske fattig trøst å vite at dett var dett. Nå venter bare den stille vinternatta deg!

De spiller i gresset

Men det bekymrer neppe gresshoppene det minste, for de skal jo likevel ikke overleve vinteren. De spiller i gresset for hverandre, så dør de når de har lagt egg. Men for at gresshoppelivet skal ha mening, må de også kunne oppfatte sangen, de må kunne høre den. Og hvor er gresshoppenes «ører»? De sitter på beina, rett under «knærne». Og de er ikke «ører», slik vi oppfatter det, men spalteformete åpninger, som lyden kan trenge inn gjennom. Hvis du ligger på magen i gresset og ser på gresshoppene, så vil du se at dersom det kommer en ny gresshoppe for å delta i spillet, så vil de som var der fra før, først flytte på føttene, for å lokalisere nykommeren.

Hører med leggene

Insektlivet er fullt av overraskelser. For selv om gresshoppene hører med leggene, så er ikke det noe generelt trekk blant insektene. Nattsvermere oppfatter lyd med organer som sitter på bakkroppen, og sommerfugler som vil vite om en klissete flekk er spiselig, bruker ikke tunga til å smake med, om den er aldri så lang, spiralsnodd og lekker. Nei, de bruker føttene - og tråkker seg gjennom maten. Ikke rynker de på nesa over å spise av det samme matfatet heller, de har ikke engang noen nese.

Puster gjennom åpne hull

Så hvordan kan de puste da? Insektene puster gjennom åpne hull i siden, som innover i kroppen forgrener seg som busker, og som kan lede frisk luft inn og brukt luft ut. Direkte kontakt mellom luft og muskler, uten å gå den kompliserte veien om blodet. Men er det effektivt? Å ja. Bare tenk deg at du skulle løpe omkring en hel formiddag som maur. Du ville antakelig falle om med hjerteinfarkt før det var gått et kvarter!

Rørsystem

Men denne pustemetoden setter sine grenser. Den lar seg ikke kombinere med en stor kropp, så når alle insekter er små, så har det sine klare grunner. Store insekter hører til på to bestemte steder, som begge er produkter av en løpsk fantasi: i science fiction-litteraturen, blant troll og hekser, nisser og spøkelser. Og på film. Så om du lar deg skremme av den svære edderkoppen Aragog i en av Harry Potter-filmene, så husk på, at selv om edderkopper ikke er insekter, så puster de også med trakéer, et slikt rørsystem som gir muskelvevet direkte kontakt med oksygenet. Og det setter grenser for hvor store de kan bli.

Så ta det med ro, selv om du har store edderkopper i kjelleren. Du er størst!

Reagerer lynhurtig

Derfor er det også god grunn for at insektene er raske og at de kan fly. De er små og lette, og faller de fra store høyder og ned på bakken, så brekker de ikke armer og bein, og får ikke svære blåmerker. Kanskje rister de litt på hamsen, og stabber videre. Og de reagerer lynhurtig. Det kan vi blant annet merke nå på seinhøsten, hvis det kommer fluer innendørs. Som regel er det snakk om loftsfluer, en type spyfluer. De er ikke egentlig interessert i mat som står fremme, verken pølseskiver eller syltetøy. De har ikke tenkt å spise noe særlig, men har kommet inn for å finne en lun krok å sove i, vinteren over. Grunnen til at de er så raske og at de så lett oppdager alle bevegelser, er at de har fasettøyne. Det er store øyne som nesten dekker hele hodet, og som omfatter en hærskare av små enkeltøyne. Dermed blir hele synsfeltet delt opp i små enkeltflater, og hvis du er en truende mørk kontur som prøver å snike deg innpå for å slå flua i hjel, er sjansen for å bli oppdaget veldig stor. Fordi flua svært lett oppdager om et objekt flytter seg fra en av fasettene til en annen. Når de i tillegg er mesterflygere med evne til å starte flukten både oppover og nedover, både forover og bakover, og i alle vinkler imellom, så er det ikke merkelig om man kan fortvile.

Og hva kan vi si til trøst og beroligelse? Et tafatt - *Det blir verre til våren?* Nei, nyt vinteren, kjære lesere! Benytt denne rolige tida til å planlegge vårens opplevelser og sommerens studier.

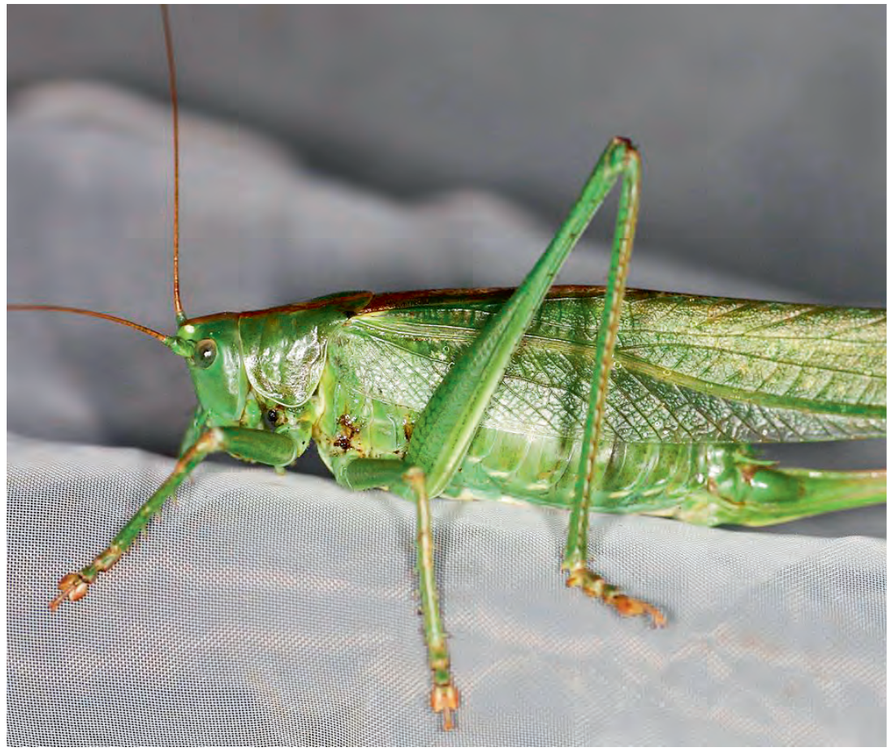

Hunn av grønn løvgresshoppe *Tettigonia viridissima*. Wikipedia commons.

Grønn markgresshoppe, hunn. *Acrididae*. https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1682204. Av James Lindsey at Ecology of Commanster.

«Guanotrær»

Besøket fra storskarv har blitt så offensivt at de nå har dekket trærne med guano. Favorittplassen er helt hvit av fugleskitt. Nesten all hvile blir tilbragt i de samme trærne og dermed havner all skit også på samme plassen. Dette ser vi under Tallberget litt nord for fugleskjulet.

Bildet er tatt 16. oktober av Audun Brekke Skrindo.

STØTT ØVV MED GRASROTANDELEN GJENNOM NORSK TIPPING

GRASROT ANDELEN
NORSK TIPPING

Sæves Gravstener A/S

For medlemmer av Østensjøvannets Venner og lesere av Sothøna, har vi 25% avslag på oppussing og rens av gravsteiner.

Kontakt oss per e-post eller telefon:
post@gravstener.com 23 30 05 30

Østensjøvannets Venner takker våre annonsører som gjør det mulig å utgi Sothøna

SOTHØNA

Shell / 7-Eleven Ryen
Enebakkvn. 135, 0680 Oslo
Tlf: 22 19 17 26
NY VASKEMASKIN

LAMBERTSETER UR & OPTIKK
Synsundersøkelse
Briller • Kontaktlinser
Tlf.: 22 28 02 41

MØRINGERS CATERING
Selskapsmat
Tlf. 22 67 64 90

BERGERSEN FLIS
Bergersen Flis
Butikk/utstilling
Åpningstider: Man-Fre 09-18, Tor 09-19 og Lør 10-15
Enebakkveien 123, Pb. 218 Manglerud, 0612 Oslo
Tlf: 23 30 49 00, Fax: 23 30 49 01

MATHUSET Jacobs PÅ HOLTET
TLF. 22 28 58 58
FAX 22 28 58 68

Det siste skrik?

Nei, ikke Munchs siste skrik.
Heller ikke siste skrik fra Paris.
Det gjelder hettemåkas siste skrik.

De siste 25 årene har bestanden av hettemåke i indre Oslofjord gått ned med 88 prosent. En tredjedel av våre norske fuglearter står på den nasjonale rødlista over trua arter.

Vi kan ikke vente på hettemåkas siste skrik – **da er det for sent**!

Du kan hjelpe oss med å verne om naturen og fuglelivet. Meld deg inn i NOF OA nå. **Ikke vent til det er for sent**.

Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oslo og Akershus
nofoa.no
– Vi tar fuglevern på alvor!

BirdLife INTERNATIONAL
NORSK ORNITOLOGISK FORENING

Østensjø Rotary er åpen for flere medlemmer

Rotary er den ledende yrkesorganisasjonen i verden.

Vi har hyggelige og interessante møter hvor du treffer Rotaryanere fra flere yrker. Det vil gi deg:
* Egenutvikling
* Nettverksbygging
* Internasjonal forståelse

Rotary er en internasjonal organisasjon og vårt formål er:

1. Å utvikle vennskap som grunnlag for å gagne andre.
2. Å stille høye etiske krav i vårt yrkesliv, vise respekt for alt nyttig arbeid og bruke hver enkelt rotaryaners yrke som mulighet til å gagne samfunnet.
3. Å gagne andre i privatliv, yrke og samfunnsliv.
4. Å arbeide for internasjonal forståelse, samhold og fred gjennom et verdensomspennende fellesskap av personer fra forskjellige yrker forenet i idealet om å gagne andre.

Vil du vite mer om oss?

Østensjø Rotary Klubb har møter på Oppsal Samfunnshus hver onsdag kl. 18.45–20.00.

Påmelding kan gjøres på e-post: 2310.rk12895@rotary.no

Ta gjerne en titt på vår hjemmeside: www.ostensjo.rotary.no

Rotarys motto er, "service above self"

Nytt bad!

22 76 15 70

Din lokale fagbedrift
med lang erfaring.

Hos oss finner
du kvalitetsbad!

Ring oss for tilbud, gode
råd og veiledning.

Comfort Bryn AS
ROGER HAGEN
Østensjøveien 60, Oslo

Vetlandsvn. 99/101 - 0685 Oslo
Tlf. 23 12 65 40

Lyse og trivelige selskaps- møte- og konferanselokaler til leie på dag og kveld. Vi har lokalalternativer som kan dekke fra 10 til 150 personer.
www.oppsalsamfunnshus.no

grafisk & gaver

Grafisk & Gaver AS

Profilering - Gaver - Tekstil
Trykksaker - Skilt - Stempler

Ryensvingen 11, 0680 Oslo
22 28 43 00 - grafisk-gaver.no

Østensjøvannets Venner takker våre annonsører som gjør det mulig å utgi Sothøna

BERGERSEN
vann og varme
MESTER
Ryenstubben 7, 0679 Oslo
Tlf. 22 76 70 20 Fax.: 22 76 70 01
E-post: bjorn.bergersen@bergersenvv.no

DROGSETH
Blikkenslageri AS
Verkseier Furulundsvei 22
Tlf.: 22 32 32 50
www.drogseth.no

KNUT FURULUND GLASSMESTER A/S
Lambertseter - Cecilie Thoresensvei 5 c, 1153 Oslo
Stort utvalg i glassmestertjenester og innramming
Tlf.: 22 28 04 90
E-post: post@furulund.no - www.furulund.no

OBOS
Som medlem har du alle fordelene
Tlf.: 22 86 55 00

BØLER BRILLESENTER & UR A/S
Ta en optisk synsprøve for briller og kontaktlinser
Bøler Brillesenter & Ur A/S
Bøler senter, tlf. 22 26 22 68

Ingus biloppretting & lakkering as
Bilskadesenteret på Ryen
Ryensvingen 2-4 ing A, 0680 Oslo
Tlf 23 06 05 00 • Fax. 23 06 05 01

GLASS EKSPERTEN
HENTER OG BRINGER
BØLER SENTER
Bølerlia 2
Tlf 2226525
30% på innramming

MENY MANGLERUD
MANGLERUD SENTER
Tlf.: 22 75 77 00
Fax.:22 75 77 01
Åpningstider:
Man. fre. kl. 8-20
Lørdag kl. 9-18

Multiconsult

Hjellnes Consult as
– din tverrfaglige partner

Hjellnes Consult as
har prosjektert gangbrua
ved parkeringsplassen
ved Østensjøvannet

Plogveien 1, 0679 Oslo
Tlf: 22 57 48 00
E-post: post@hjellnesconsult.no
www.hjellnesconsult.no

EA ADRESSE-OPPDATERES

B
NORGE P.P. PORTO BETALT
DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE
posten

Ettersendes ikke ved varig adresseforandring,men returneres med opplysninger om riktig adresse.
Returadresse: ØVV, Pb. 77 Oppsal, 0619 Oslo

Gråhegre, eller bare hegre, har gjestet Østensjøvannet ofte i høst. Tre individer skal være observert. Den har svært lang hals, lange ben og langt, spisst nebb. Omtrent en meter lang, men veier ikke mer enn ca. 1½ kg. Utenom småfisk spiser den mus, frosk, insekter og andre smådyr. Den sitter lenge stille og er svært tålmodig til den letter for matsøk. Foto: Anne Kari Norland, 17. september 2016.

Aggressiv toppdykker freser mot en søthøne. Begge arter er karakterarter for vannet og lever vanligvis i fredelig sameksistens. Foto 25. mars 2015.
Les mer om fotografen Tom Haller på side 10.